

Lakewood Daf Yomi

PRESENTED BY SRULY BORNSTEIN

לע״נ

ברוך דוב ז״ל בן יבלחט״א משה חיים ווידרא נ״י
הרב שמעון דוד בן ר' יעקב יוסף איידער זצ״ל

מראה מקומות רשפי אש

לע״נ מרים שיינדל בת יבלחט״א אפרים שמעון סינאוויץ

מסורת הש"ס
עם הוספות

16] וספקא פ"א ע"ש
מזר לב ע"ש [ע"ש]
ד"א פ"א ע"ש [ע"ש]
17] וספקא פ"א ע"ש
18] וספקא פ"א ע"ש
19] וספקא פ"א ע"ש
20] וספקא פ"א ע"ש

רש"י

ואלו מותרין פרק שני נדרים

ר"ג

ב.

עין משפט
גזר מצוה

בז א ב מ"י פ"ב מהל'
מדיע הל"י י"ב סמך
לאון קמח טע"ב י"ד
סמך רח טע"ב ז'
ט"ז ג מ"י פ"ד מהל'
מדיע הל"י י"ג ט'
ט"ט ט"ז ט'
כ"ג ז מ"י פ"א מהל'
מדיע הל"י י"ד ט'
סמך לאון קמח טע"ב י"ד
ה"ט ט"ז ט' טע"ב ז'

הנהרות וציננים

1] כ"א בנדרים [גלוין]:
2] שספור [הג"ש]:
3] וכן להלן בסמוך:
4] [בע"ז הג"י תרומה
בטראה וכ"ה כ"ר]:
5] [גלוין]: 7] [וע"ז ב"מ ט'
ע"ב אימא שלום
הדיבור דרבי א"ל:
וכן היא נוסחה הטר
בא"ח סימן ר"מ]: [גלוין]:
8] [וע"ז ב"מ ט'
1] דבור מן ש"ך לתנ"ך
קודם ד"ה תוס' [וכ"ה
הפ"י]: וצ"ל [וע"ז
א"תן:
2] [וע"ז ב"מ ט'
כ"ה [פ"ב כ"ב]: 1] פתחין
ד"ר ל' צ"ל [הג"ש]:
3] כ"ב [בב"ב ט"ז ע"ב:
נדרו [בב"ב ט"ז ע"ב:
4] [בב"ב ט"ז ע"ב:
אחריתו:
5] צ"ל שו"א [ב"מ]:
6] ב"ר [ב"מ]: 7] צ"ל [ב"מ]:
8] [וע"ז ב"מ ט'
9] [וע"ז ב"מ ט'
10] [וע"ז ב"מ ט'
11] [וע"ז ב"מ ט'
12] [וע"ז ב"מ ט'
13] [וע"ז ב"מ ט'
14] [וע"ז ב"מ ט'
15] [וע"ז ב"מ ט'
16] [וע"ז ב"מ ט'
17] [וע"ז ב"מ ט'
18] [וע"ז ב"מ ט'
19] [וע"ז ב"מ ט'
20] [וע"ז ב"מ ט']

תוספות

ואמר לא נדרתי אלא
בחרתי בזה ע"ש י"ב
מורה ל"ן משפט תמיש
ס"ו: ס"ו: ס"ו: ס"ו: ס"ו:
1] וספקא פ"א ע"ש
2] וספקא פ"א ע"ש
3] וספקא פ"א ע"ש
4] וספקא פ"א ע"ש
5] וספקא פ"א ע"ש
6] וספקא פ"א ע"ש
7] וספקא פ"א ע"ש
8] וספקא פ"א ע"ש
9] וספקא פ"א ע"ש
10] וספקא פ"א ע"ש
11] וספקא פ"א ע"ש
12] וספקא פ"א ע"ש
13] וספקא פ"א ע"ש
14] וספקא פ"א ע"ש
15] וספקא פ"א ע"ש
16] וספקא פ"א ע"ש
17] וספקא פ"א ע"ש
18] וספקא פ"א ע"ש
19] וספקא פ"א ע"ש
20] וספקא פ"א ע"ש

מתני' נדר בחרם. דאמר חפץ זה חרם עלי וסוד אמר לא נדרתי
אלא בחרמו של ים על סם הרשע שרץ צו את הדגים ולא חרסם
ממש: אלא בקרבנות מלכים. דזוונות שמקריבין לפני מלכים: וכן
אם אמר הריני עצמי קרבן. דמשמע שהקדיש את עלמו וסוד
אמר לא נדרתי אלא בעצמי אחד שיש
לי בתוך ימי שהנחמתי להיות נודר
ולא בעצמי ממש: ע"ז ב"א א"ו א"ו
נשאלין ה"ה. דלון נרץ שאלה דולאי
מותר הואיל ואינו אמרי דע"ל דעת
כן אמרו: ואם נשאלו. אם נזיל לישאל:
וחכמים אומרים פותחין ה"ה פתח.
בחרמו של ים מלכיהו א"ו א"ו א"ו
קלות מלכיהו א"ו א"ו א"ו
נשאלין. דלון פותחין להם פתח ולין
ממירין להן דקספין להו משום דנדרת
ממש משמע: והדר תני אם נשאלו.
דמשמע דנשאלין: וכו"ו א"ו א"ו א"ו
שאלה. דמותרין בלא שאלה: ב"ד"א
בתלמוד חכם. דלקדמי הוא דנדרת כה"ג
ולא אחי למסרך: אב"ז ע"ה שבא
ישאל עונשים אותו ומחמירין עליו.
כ"ה שאלה יאה רגיל לנדר: וועבר על
ניירותו. דכסטר נעטות נדר ואחרי
כן נזיל לישאל: אין נוקקין א"ו.
לפחות: בחרמו: נירות מועטות. שקבל
עליו מירות א"ו יום אצל אם קיבל
מירות מרובה ועבר וסמך ק' יום אין
אומרים יאה אסור ק' יום שגג יאה הכי
אלא לעונש: א"ו יום כסמך מירות הכי
נמי עושקין אותו שיהג אסור נדרו
ודמיים שעכנ כל"ם נדרו דכסלמל לא
נדרתי אלא בחרמו של ים ונהג יאה יאה
נדר על נדרתו וכן שאלה נדרתו
לישאל: בי דינא דמודקין א"ו.
שניהו אסור בעלמו לא עביד שפיר:
שופך דמו אסור בנדרו. אם מרצה לנדר:
שדופקין. פנים כנגד עורף שגגים
על שמתין שלל כדרכן: ש' הוהפנים
שוהגין. היא למעלה והוא למטה:
א"ו

מתני' נדר בחרם ואמר לא נדרתי אלא
בחרמו של ים קרבן ואמר לא נדרתי אלא
בקרבות של מלכים הרי עצמי קרבן ואמר
לא נדרתי אלא בעצם שהנחמתי לי להיות נודר
בו: קונם אשה נהנית לי ואמר לא נדרתי
אלא באשתי הראשונה שגירשתי על כולן אין
נשאלין להם ואם נשאלו עונשין אותן ומחמירין
עליהן דברי ר' מאיר וחכ"א פותחין ה"ה פתח
ממקום אחר ומלמדיו אותן כדי שלא יהגו
קלות ראש בנדרים: ג"ל' הא גופא קשיא
אמרת אין נשאלין ה"ה והדר תני אם נשאלו
עונשין אותן ומחמירין עליהן אמר רב יהודה
הכי קתני וכולן אין צריכין שאלה ב"ד"א
בתלמוד חכם אבל בעם הארץ שבא לישאל
עונשין אותו ומחמירין עליו בשלמא מחמירין
דלא פתחין ליה בחרטה אלא עונשין הכי
דמי ב"דתניא דמי שנזר ועבר על נירותו אין
נוקקין לו עד שינהג בו אסור כימים שנהג
בהן היתר דברי רבי יהודה אמר רבי יוסי
ד"ב"א בנירות מועטות אבל בנירות מרובה
ד"ו ל' יום אמר רב יוסף הואיל ואמרי רבנן
אין נוקקין לו בי דינא דמודקין לא עביד שפיר
רב אחא בר יעקב אומר "משמתין ליה:
וחכ"א פותחין לו פתח כ"ו: תנא לעולם אל
תהי רגיל בנדרים שמופך למעול בשבועות
ואל תהי רגיל אצל עם הארץ שמופך ל"האביך
מבלים אל תהי רגיל אצל כהן עם הארץ
שמופך להאביך תרומה: ואל תרבה שיחה
עם האשה שמופך לבא לידו ניאוף רבי אחא
ברבי יאשיה אומר כל הצופה בנשים סופו
בא לידו עבירה וכל המסתכל בעקבה של

זיודה נמי אסורין וסיפא ר"א צ"ל דזוק דאמר סתם חרמיה גבול
אסורין לפי שאין מכירין את חרמיה סתם חרמיה סתם חרמיה סתם חרמיה
לקולא ומש"ה סתם חרמיה סתם חרמיה סתם חרמיה סתם חרמיה
תרומה נמי זיודה ל"א צ"ל דזוק מותרת והאי דנקט רבי יהודה
תרומה ועקט רבי אלעזר תרומים לאו
דוקא ד"ה"ה בתרומה גופה אי נמי
בחרמיה גופיהו הוה מני לאפלוגי
אלא מר דשמעי ליה מרביה קאמר
ומר דשמעי ליה מרביה קאמר. ולפי
זה כי מהדרין לעיל אמרן דס"ל לא
מעיל צ"ע נפשיה לסיפקא הוה מני
לממר רבי אלעזר צ"ל דזוק הוא אלא
רבי יהודה עדיף ליה דקאמר רבי
נצירות גופיה: ולענין ה"ה קיימא
לן דסמך מדיע להחמיר כסמך
מתניין: אבל בנירות מרובה.
לומר שה"ה יזר משלש יום:
הואיל ואמר רבנן אין נוקקין יום
בי דינא דמודקין א"ו א"ו א"ו א"ו
כלומר דלא מינח הא דקאמר אין
נוקקין לו נדר שאלו מחמירין אחריו
שאלו על נדרו א"ו א"ו א"ו א"ו
אחרי מן שלל עבר על נדרו שארי
המקיימו נקרא חוטא וכדלמרינן
בפרקין דלקמן (דף כ"ג) המקיימו כאלו
הקריב עליו קרבן ומיחה או נזיל לישאל
מעלמו נוקקין להמיר. דלמח אלא כי
דינא דמודקין לא עביד שפיר:
ולענין ה"ה קיימא לן כדנן
דמתניין דלמיר דנדרים הללו אין
עונשין אותן פתחין זהו נמי בחרטה
וכדפרישנא פתחין והני מילי
בנדרים הללו אצל נדרים דלוריתא
נהי דפתחין זהו נמי בחרטה דקד"ל
בחדק פרקין ד"ה הלכתא פתחין בחרטה
מיחה מי מעבר עליהן ונזיל לישאל אין
נוקקין לו עד שיהג אסור ונדרתא מרנן
נוקקין להו דלא חשבינן ליה
ל"ה ו"ה"ה נמי למחן דלא פתח ליה
הני נדרים פתח ממקום אחר אלא
למלך אותן הן מותרין דמשמתין
ל"ה ללא עבד שפיר הרמ"ן
ז"ל. וכתב בתוס' סמך הל"רמ"ה
ז"ל מעשה נחמד שנדר מכל פירות
שבעולם חוץ מדגן ועבר על נדרו ונזיל
לישאל לפני הרב וזקק לו לאלתר
ואחרי ולא הוקיפו לנחוי אסור כימים
שנהג בהן הימח וטענת הרב היא
דא"ע"ג נדרתא דלוריתא הוה ונזיל
לרנן נרץ שיהג אסור א"פ"ה כיון
שא"ה אהה מעכב דאסורו אהה
מכשילו שפיר נזר בדרבן ש"ה"ה
לעמוד עליו וע"ז חס"ל לא יאה

תורה אור השלם

1] וספקא פ"א ע"ש
2] וספקא פ"א ע"ש
3] וספקא פ"א ע"ש
4] וספקא פ"א ע"ש
5] וספקא פ"א ע"ש
6] וספקא פ"א ע"ש
7] וספקא פ"א ע"ש
8] וספקא פ"א ע"ש
9] וספקא פ"א ע"ש
10] וספקא פ"א ע"ש
11] וספקא פ"א ע"ש
12] וספקא פ"א ע"ש
13] וספקא פ"א ע"ש
14] וספקא פ"א ע"ש
15] וספקא פ"א ע"ש
16] וספקא פ"א ע"ש
17] וספקא פ"א ע"ש
18] וספקא פ"א ע"ש
19] וספקא פ"א ע"ש
20] וספקא פ"א ע"ש

ליקוטי רש"י

1] וספקא פ"א ע"ש
2] וספקא פ"א ע"ש
3] וספקא פ"א ע"ש
4] וספקא פ"א ע"ש
5] וספקא פ"א ע"ש
6] וספקא פ"א ע"ש
7] וספקא פ"א ע"ש
8] וספקא פ"א ע"ש
9] וספקא פ"א ע"ש
10] וספקא פ"א ע"ש
11] וספקא פ"א ע"ש
12] וספקא פ"א ע"ש
13] וספקא פ"א ע"ש
14] וספקא פ"א ע"ש
15] וספקא פ"א ע"ש
16] וספקא פ"א ע"ש
17] וספקא פ"א ע"ש
18] וספקא פ"א ע"ש
19] וספקא פ"א ע"ש
20] וספקא פ"א ע"ש

פירוש הרא"ש

מתני' אלא בחרמו
ש"ה י"ב. דכתיב קדוש
אשר הוא מלכות וממלכה:
הרי עצמי קרבן. א"ו
עליו נוקקין על מירות:
עונשין אותן ומחמירין
עליהן דברי ר' מאיר
וחכמים אומרים פתחין
ה"ה פתח. דלון נרץ
שאלה דולאי מותר
הואיל ואינו אמרי דע"ל
דעת כן אמרו: ואם נשאלו.
אם נזיל לישאל:
וחכמים אומרים פתחין
ה"ה פתח. בחרמו של ים
מלכיהו א"ו א"ו א"ו
קלות מלכיהו א"ו א"ו א"ו
נשאלין. דלון פותחין להם
פתח ולין ממירין להן
דקספין להו משום דנדרת
ממש משמע: והדר תני
אם נשאלו. דמשמע דנשאלין:
וכו"ו א"ו א"ו א"ו
שאלה. דמותרין בלא
שאלה: ב"ד"א בתלמוד
חכם. דלקדמי הוא דנדרת
כה"ג ולא אחי למסרך:
אב"ז ע"ה שבא לישאל
עונשים אותו ומחמירין
עליו. כ"ה שאלה יאה
רגיל לנדר: וועבר על
ניירותו. דכסטר נעטות
נדר ואחרי כן נזיל לישאל:
אין נוקקין א"ו. לפחות:
בחרמו: נירות מועטות.
שקבל עליו מירות א"ו יום
אצל אם קיבל מירות
מרובה ועבר וסמך ק' יום
אין אומרים יאה אסור
ק' יום שגג יאה הכי
אלא לעונש: א"ו יום
כסמך מירות הכי נמי
עושקין אותו שיהג
אסור נדרו ודמיים שעכנ
כל"ם נדרו דכסלמל לא
נדרתי אלא בחרמו של ים
ונהג יאה יאה נדר על
נדרתו וכן שאלה נדרתו
לישאל: בי דינא דמודקין
א"ו. שניהו אסור בעלמו
לא עביד שפיר: שופך
דמו אסור בנדרו. אם
מרצה לנדר: שדופקין.
פנים כנגד עורף שגגים
על שמתין שלל כדרכן:
ש' הוהפנים שוהגין.
היא למעלה והוא למטה:
א"ו

אשה הויין לו בנים שאינן מהוגנין אמר רב יוסף ובאשתו נדה אמר רבי
שמעון בן לקיש יעקבה דקתני במקום מרובה שהוה מכוון כנגד העקב
תניא ב"ה בעבור תהיה יראתו על פניכם זו בושה לבלתי תחטאו מלמד
שהבושה מביאה לידי יראת חמא מיכן אמרו סימנ יפה באדם שהוא
ביושן אחרים אומרים כל אדם המהבייש לא במהרה הוא חוטא וכו' שאין
לו בושה פנים בדוע שלא עמדו אבותיו על כך סיני אמר רבי יוחנן בן
דהבאי ד' דברים סחו לי מלאכי השרת חגיגין מפני מה הויין מפני שהופכים
את שולחנם אילמם מפני מה הויין מפני שמנשקים על אותו מקום חרשים
מפני מה הויין מפני שמספרים בשעת תשמיש סומנין מפני מה הויין
מפני שמסתכלים באותו מקום ורמינהו שאלו את אימא שלום מפני מה

נדרים דף כז
מתני' נדר בחרם ואמר לא נדרתי אלא
בחרמו של ים קרבן ואמר לא נדרתי אלא
בקרבות של מלכים הרי עצמי קרבן ואמר
לא נדרתי אלא בעצם שהנחמתי לי להיות נודר
בו: קונם אשה נהנית לי ואמר לא נדרתי
אלא באשתי הראשונה שגירשתי על כולן אין
נשאלין להם ואם נשאלו עונשין אותן ומחמירין
עליהן דברי ר' מאיר וחכ"א פותחין ה"ה פתח
ממקום אחר ומלמדיו אותן כדי שלא יהגו
קלות ראש בנדרים: ג"ל' הא גופא קשיא
אמרת אין נשאלין ה"ה והדר תני אם נשאלו
עונשין אותן ומחמירין עליהן אמר רב יהודה
הכי קתני וכולן אין צריכין שאלה ב"ד"א
בתלמוד חכם אבל בעם הארץ שבא לישאל
עונשין אותו ומחמירין עליו בשלמא מחמירין
דלא פתחין ליה בחרטה אלא עונשין הכי
דמי ב"דתניא דמי שנזר ועבר על נירותו אין
נוקקין לו עד שינהג בו אסור כימים שנהג
בהן היתר דברי רבי יהודה אמר רבי יוסי
ד"ב"א בנירות מועטות אבל בנירות מרובה
ד"ו ל' יום אמר רב יוסף הואיל ואמרי רבנן
אין נוקקין לו בי דינא דמודקין לא עביד שפיר
רב אחא בר יעקב אומר "משמתין ליה:
וחכ"א פותחין לו פתח כ"ו: תנא לעולם אל
תהי רגיל בנדרים שמופך למעול בשבועות
ואל תהי רגיל אצל עם הארץ שמופך ל"האביך
מבלים אל תהי רגיל אצל כהן עם הארץ
שמופך להאביך תרומה: ואל תרבה שיחה
עם האשה שמופך לבא לידו ניאוף רבי אחא
ברבי יאשיה אומר כל הצופה בנשים סופו
בא לידו עבירה וכל המסתכל בעקבה של

זיודה נמי אסורין וסיפא ר"א צ"ל דזוק דאמר סתם חרמיה גבול
אסורין לפי שאין מכירין את חרמיה סתם חרמיה סתם חרמיה סתם חרמיה
לקולא ומש"ה סתם חרמיה סתם חרמיה סתם חרמיה סתם חרמיה
תרומה נמי זיודה ל"א צ"ל דזוק מותרת והאי דנקט רבי יהודה
תרומה ועקט רבי אלעזר תרומים לאו
דוקא ד"ה"ה בתרומה גופה אי נמי
בחרמיה גופיהו הוה מני לאפלוגי
אלא מר דשמעי ליה מרביה קאמר
ומר דשמעי ליה מרביה קאמר. ולפי
זה כי מהדרין לעיל אמרן דס"ל לא
מעיל צ"ע נפשיה לסיפקא הוה מני
לממר רבי אלעזר צ"ל דזוק הוא אלא
רבי יהודה עדיף ליה דקאמר רבי
נצירות גופיה: ולענין ה"ה קיימא
לן דסמך מדיע להחמיר כסמך
מתניין: אבל בנירות מרובה.
לומר שה"ה יזר משלש יום:
הואיל ואמר רבנן אין נוקקין יום
בי דינא דמודקין א"ו א"ו א"ו א"ו
כלומר דלא מינח הא דקאמר אין
נוקקין לו נדר שאלו מחמירין אחריו
שאלו על נדרו א"ו א"ו א"ו א"ו
אחרי מן שלל עבר על נדרו שארי
המקיימו נקרא חוטא וכדלמרינן
בפרקין דלקמן (דף כ"ג) המקיימו כאלו
הקריב עליו קרבן ומיחה או נזיל לישאל
מעלמו נוקקין להמיר. דלמח אלא כי
דינא דמודקין לא עביד שפיר:
ולענין ה"ה קיימא לן כדנן
דמתניין דלמיר דנדרים הללו אין
עונשין אותן פתחין זהו נמי בחרטה
וכדפרישנא פתחין והני מילי
בנדרים הללו אצל נדרים דלוריתא
נהי דפתחין זהו נמי בחרטה דקד"ל
בחדק פרקין ד"ה הלכתא פתחין בחרטה
מיחה מי מעבר עליהן ונזיל לישאל אין
נוקקין לו עד שיהג אסור ונדרתא מרנן
נוקקין להו דלא חשבינן ליה
ל"ה ו"ה"ה נמי למחן דלא פתח ליה
הני נדרים פתח ממקום אחר אלא
למלך אותן הן מותרין דמשמתין
ל"ה ללא עבד שפיר הרמ"ן
ז"ל. וכתב בתוס' סמך הל"רמ"ה
ז"ל מעשה נחמד שנדר מכל פירות
שבעולם חוץ מדגן ועבר על נדרו ונזיל
לישאל לפני הרב וזקק לו לאלתר
ואחרי ולא הוקיפו לנחוי אסור כימים
שנהג בהן הימח וטענת הרב היא
דא"ע"ג נדרתא דלוריתא הוה ונזיל
לרנן נרץ שיהג אסור א"פ"ה כיון
שא"ה אהה מעכב דאסורו אהה
מכשילו שפיר נזר בדרבן ש"ה"ה
לעמוד עליו וע"ז חס"ל לא יאה

תורה אור השלם

1] וספקא פ"א ע"ש
2] וספקא פ"א ע"ש
3] וספקא פ"א ע"ש
4] וספקא פ"א ע"ש
5] וספקא פ"א ע"ש
6] וספקא פ"א ע"ש
7] וספקא פ"א ע"ש
8] וספקא פ"א ע"ש
9] וספקא פ"א ע"ש
10] וספקא פ"א ע"ש
11] וספקא פ"א ע"ש
12] וספקא פ"א ע"ש
13] וספקא פ"א ע"ש
14] וספקא פ"א ע"ש
15] וספקא פ"א ע"ש
16] וספקא פ"א ע"ש
17] וספקא פ"א ע"ש
18] וספקא פ"א ע"ש
19] וספקא פ"א ע"ש
20] וספקא פ"א ע"ש

מתני' נדר בחרם ואמר לא נדרתי אלא
בחרמו של ים קרבן ואמר לא נדרתי אלא
בקרבות של מלכים הרי עצמי קרבן ואמר
לא נדרתי אלא בעצם שהנחמתי לי להיות נודר
בו: קונם אשה נהנית לי ואמר לא נדרתי
אלא באשתי הראשונה שגירשתי על כולן אין
נשאלין להם ואם נשאלו עונשין אותן ומחמירין
עליהן דברי ר' מאיר וחכ"א פותחין ה"ה פתח
ממקום אחר ומלמדיו אותן כדי שלא יהגו
קלות ראש בנדרים: ג"ל' הא גופא קשיא
אמרת אין נשאלין ה"ה והדר תני אם נשאלו
עונשין אותן ומחמירין עליהן אמר רב יהודה
הכי קתני וכולן אין צריכין שאלה ב"ד"א
בתלמוד חכם אבל בעם הארץ שבא לישאל
עונשין אותו ומחמירין עליו בשלמא מחמירין
דלא פתחין ליה בחרטה אלא עונשין הכי
דמי ב"דתניא דמי שנזר ועבר על נירותו אין
נוקקין לו עד שינהג בו אסור כימים שנהג
בהן היתר דברי רבי יהודה אמר רבי יוסי
ד"ב"א בנירות מועטות אבל בנירות מרובה
ד"ו ל' יום אמר רב יוסף הואיל ואמרי רבנן
אין נוקקין לו בי דינא דמודקין לא עביד שפיר
רב אחא בר יעקב אומר "משמתין ליה:
וחכ"א פותחין לו פתח כ"ו: תנא לעולם אל
תהי רגיל בנדרים שמופך למעול בשבועות
ואל תהי רגיל אצל עם הארץ שמופך ל"האביך
מבלים אל תהי רגיל אצל כהן עם הארץ
שמופך להאביך תרומה: ואל תרבה שיחה
עם האשה שמופך לבא לידו ניאוף רבי אחא
ברבי יאשיה אומר כל הצופה בנשים סופו
בא לידו עבירה וכל המסתכל בעקבה של

זיודה נמי אסורין וסיפא ר"א צ"ל דזוק דאמר סתם חרמיה גבול
אסורין לפי שאין מכירין את חרמיה סתם חרמיה סתם חרמיה סתם חרמיה
לקולא ומש"ה סתם חרמיה סתם חרמיה סתם חרמיה סתם חרמיה
תרומה נמי זיודה ל"א צ"ל דזוק מותרת והאי דנקט רבי יהודה
תרומה ועקט רבי אלעזר תרומים לאו
דוקא ד"ה"ה בתרומה גופה אי נמי
בחרמיה גופיהו הוה מני לאפלוגי
אלא מר דשמעי ליה מרביה קאמר
ומר דשמעי ליה מרביה קאמר. ולפי
זה כי מהדרין לעיל אמרן דס"ל לא
מעיל צ"ע נפשיה לסיפקא הוה מני
לממר רבי אלעזר צ"ל דזוק הוא אלא
רבי יהודה עדיף ליה דקאמר רבי
נצירות גופיה: ולענין ה"ה קיימא
לן דסמך מדיע להחמיר כסמך
מתניין: אבל בנירות מרובה.
לומר שה"ה יזר משלש יום:
הואיל ואמר רבנן אין נוקקין יום
בי דינא דמודקין א"ו א"ו א"ו א"ו
כלומר דלא מינח הא דקאמר אין
נוקקין לו נדר שאלו מחמירין אחריו
שאלו על נדרו א"ו א"ו א"ו א"ו
אחרי מן שלל עבר על נדרו שארי
המקיימו נקרא חוטא וכדלמרינן
בפרקין דלקמן (דף כ"ג) המקיימו כאלו
הקריב עליו קרבן ומיחה או נזיל לישאל
מעלמו נוקקין להמיר. דלמח אלא כי
דינא דמודקין לא עביד שפיר:
ולענין ה"ה קיימא לן כדנן
דמתניין דלמיר דנדרים הללו אין
עונשין אותן פתחין זהו נמי בחרטה
וכדפרישנא פתחין והני מילי
בנדרים הללו אצל נדרים דלוריתא
נהי דפתחין זהו נמי בחרטה דקד"ל
בחדק פרקין ד"ה הלכתא פתחין בחרטה
מיחה מי מעבר עליהן ונזיל לישאל אין
נוקקין לו עד שיהג אסור ונדרתא מרנן
נוקקין להו דלא חשבינן ליה
ל"ה ו"ה"ה נמי למחן דלא פתח ליה
הני נדרים פתח ממקום אחר אלא
למלך אותן הן מותרין דמשמתין
ל"ה ללא עבד שפיר הרמ"ן
ז"ל. וכתב בתוס' סמך הל"רמ"ה
ז"ל מעשה נחמד שנדר מכל פירות
שבעולם חוץ מדגן ועבר על נדרו ונזיל
לישאל לפני הרב וזקק לו לאלתר
ואחרי ולא הוקיפו לנחוי אסור כימים
שנהג בהן הימח וטענת הרב היא
דא"ע"ג נדרתא דלוריתא הוה ונזיל
לרנן נרץ שיהג אסור א"פ"ה כיון
שא"ה אהה מעכב דאסורו אהה
מכשילו שפיר נזר בדרבן ש"ה"ה
לעמוד עליו וע"ז חס"ל לא יאה

זיודה נמי אסורין וסיפא ר"א צ"ל דזוק דאמר סתם חרמיה גבול
אסורין לפי שאין מכירין את חרמיה סתם חרמיה סתם חרמיה סתם חרמיה
לקולא ומש"ה סתם חרמיה סתם חרמיה סתם חרמיה סתם חרמיה
תרומה נמי זיודה ל"א צ"ל דזוק מותרת והאי דנקט רבי יהודה
תרומה ועקט רבי אלעזר תרומים לאו
דוקא ד"ה"ה בתרומה גופה אי נמי
בחרמיה גופיהו הוה מני לאפלוגי
אלא מר דשמעי ליה מרביה קאמר
ומר דשמעי ליה מרביה קאמר. ולפי
זה כי מהדרין לעיל אמרן דס"ל לא
מעיל צ"ע נפשיה לסיפקא הוה מני
לממר רבי אלעזר צ"ל דזוק הוא אלא
רבי יהודה עדיף ליה דקאמר רבי
נצירות גופיה: ולענין ה"ה קיימא
לן דסמך מדיע להחמיר כסמך
מתניין: אבל בנירות מרובה.
לומר שה"ה יזר משלש יום:
הואיל ואמר רבנן אין נוקקין יום
בי דינא דמודקין א"ו א"ו א"ו א"ו
כלומר דלא מינח הא דקאמר אין
נוקקין לו נדר שאלו מחמירין אחריו
שאלו על נדרו א"ו א"ו א"ו א"ו
אחרי מן שלל עבר על נדרו שארי
המקיימו נקרא חוטא וכדלמרינן
בפרקין דלקמן (דף כ"ג) המקיימו כאלו
הקריב עליו קרבן ומיחה או נזיל לישאל
מעלמו נוקקין להמיר. דלמח אלא כי
דינא דמודקין לא עביד שפיר:
ולענין ה"ה קיימא לן כדנן
דמתניין דלמיר דנדרים הללו אין
עונשין אותן פתחין זהו נמי בחרטה
וכדפרישנא פתחין והני מילי
בנדרים הללו אצל נדרים דלוריתא
נהי דפתחין זהו נמי בחרטה דקד"ל
בחדק פרקין ד"ה הלכתא פתחין בחרטה
מיחה מי מעבר עליהן ונזיל לישאל אין
נוקקין לו עד שיהג אסור ונדרתא מרנן
נוקקין להו דלא חשבינן ליה
ל"ה ו"ה"ה נמי למחן דלא פתח ליה
הני נדרים פתח ממקום אחר אלא
למלך אותן הן מותרין דמשמתין
ל"ה ללא עבד שפיר הרמ"ן
ז"ל. וכתב בתוס' סמך הל"רמ"ה
ז"ל מעשה נחמד שנדר מכל פירות
שבעולם חוץ מדגן ועבר על נדרו ונזיל
לישאל לפני הרב וזקק לו לאלתר
ואחרי ולא הוקיפו לנחוי אסור כימים
שנהג בהן הימח וטענת הרב היא
דא"ע"ג נדרתא דלוריתא הוה ונזיל
לרנן נרץ שיהג אסור א"פ"ה כיון
שא"ה אהה מעכב דאסורו אהה
מכשילו שפיר נזר בדרבן ש"ה"ה
לעמוד עליו וע"ז חס"ל לא יאה

תורה אור השלם

תלמוד בבלי <עוד והדר> - נדרים / תלמוד בבלי {עמוד 54} (726077)

תלמוד בבלי <עוד והדר> - נדרים / תלמוד בבלי {עמוד 54} (726077)

תלמוד בבלי <עוד והדר> - נדרים / תלמוד בבלי {עמוד 54} (726077)

תלמוד בבלי <עוד והדר> - נדרים / תלמוד בבלי {עמוד 54} (726077)

ביאור הרד"ל

פרקי רבי אליעזר פרק מא

ביאור הרד"ל

שעו

(ושמא להראות שהמורה משיבת נפש), וי"ל משום הנשמות שעתידין להסגלגל עמדו כולן: (טו) וב"ל העתידיים כו' שנאמר ואת אשר איננו פה עבדנו. מדלא כתיב כאן עומד עמנו, דרשוהו קן נשמות רבה פכ"ח [י] ותנחומא נצ"ס [ח] וזוהר לך לך [צא]. דהן נשמות שעתידין להצטרות שאין בהם ממש ולא אחזו לעינא עמידתם פס. ואע"פ שמקרא זה דאשר ישנו פה כתיב צבית צערבות מואב ולא במתן תורה, אפשר כיון דכתיב צפ' ואמתן [דברים ה, ג] לא את צבותינו כרת ה' את הצבית הזאת וגו' כי אמתו אמתו אלה פה היום וגו' שהוא צבית דמתן תורה כדמפרש ואזיל שם אח"כ, ילפינן האי אמתו פה היום מיטנו פה היום דצבית ערבות מואב, לומר שכל אלו צבא צבית דמתן תורה: (טז) וישראל שיהם חיים נפלו ע"פ פניהם ומתו. הא דנפלו על פניהם משמע ודאי דינא ממה שמצינו במקומות אחרים בגלוי שכינה שנפלו על פניהם, כמ"ס [ויקרא ט, כד] וירא כל העם וירונו ויפלו על פניהם, וכתיב [מלכים א, יח, לט] וירא כל העם ויפלו על פניהם, וכן ביחזקאל

ויחפוללו הררי עד שמו גצמות עולם (ושם במתן תורה מדבר כל הענין אלוה מתימן יבא וגו' עמד וימודד ארך וגו'): (טז) וב"ל האי צבית ברעו. כמ"ס [תהלים כט, ה] קול ה' שובר ארוזים וישבר וגו' (ובמתן תורה מדבר כל המזמור). ולשון כרעו אינו מכון על אילנות, וכמזמור שז"ל וב"ל האי צבית ברעו. ור"ל כמ"ס קול ה' יחולל אילות, ויחולל שייך ביה לשון כריעה, כמ"ס [איוב לט, ג] חולל אילות כו' תכרענה: (טז) והמתים שבשאו"ף חיו ועמדו שנאמר כי את אשר ישנו כו'. דרש אשר ישנו אלו שנמצאים בעולם עומד עמנו היום מכלל שהן צריכין עמידה שהן שוכני עפר, וכמו שרגיל לכתוב לשון עמידה נחתיים המתים, כד"א ועמדו על רגליהם [יחזקאל לו, י] ויקם על רגליו [מלכים ג, יג, כט] מנוח ותעמוד לגורלך [סוף דניאל]. ואפשר דרש ישנו כמו ישנו בקמץ היו"ד, מלשון מי שני אדמת עפר [דניאל שם], וע"ל פל"ד. ודרש עומד היום, שעמדו רק לצורך היום הזה וחזרו לעפרם. וקשה כיון שנמתים חפשי כתיב שכיון שמת נעשה חפשי מהתורה והמזמור, א"כ למה עמדו המתים כבר

(טז) וְכָל הָאֵילָנוֹת פָּרְעוּ. (סח) וְהַמֵּתִים שֶׁבְּשָׂאוֹל חָיו וְעָמְדוּ עַל רַגְלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר [דברים כט, יד] כִּי אֵת אֲשֶׁר יִשְׁנוּ פֹה עִמָּנוּ עֹמְדֵי הַיּוֹם. (טו) וְכָל הַעֲתִידִים לְהַבְרִאות עַד סוֹף פֶּלַ הַדּוֹרוֹת, שֶׁם עָמְדוּ עִמָּהֶם בְּהַר סִינַי, שֶׁנֶּאֱמַר [שם] וְאֵת אֲשֶׁר אֵינְנוּ פֹה עִמָּנוּ הַיּוֹם. (טז) וַיִּשְׁתָּאֵל שָׁהֶם חַיִּים נִפְלוּ עַל פְּנֵיהֶם

ולא עוד אלא

ברוך הוא שידבר עמו, לפי שזאת סיוע לטענת משה רבינו ע"ה להלכתם. אב"ל כיון דאתא לידן, יש לחקור שכיון שמשא הילס בטענה שעמו דבר בהיות מדבר בלשון יחיד ונמצא שלא נזהר לישראל כלום, א"כ למה ענשם משה בצעושה העגל שהשקס כסופות דצבתי רבותינו ז"ל [ויבא טו: יז] וקיער בסיף, גיפף ושקף באסכרה, שמת בלבו צדדוקו, שהמים שהשקס היה בודקס. וזה סותר על טענתו שזמו דבר וישראל לא נצטוו כיון שלא דבר עמהם, וא"כ כיון שלא דבר עמהם כי אם משה נמצא שלא חטאו, וכיון שלא חטאו למה ענשם. ויש לומר הילס מכליה בטענה זאת, אמנם ראויים לעונש כיון שהיו מצווין על עבודה זרה משבעה מצוות בני נח, ובמקומות רבים הארכתי על זה, והותר ספק שני. עוד לקמן ^{הנחמה} חירוק אחר בספק שני.

והדב"ע שהיה מפזיר משה רבינו ע"ה לעלות עד שירדו מיכאל וגבריאל והעלוהו בעל כרחו. לכאורה נראה שהעלוהו בעל כרחו משום ענוה שהיה משפיל עצמו, כי מה הוא להיות הוא המדבר והאומר שאר הדברות לישראל דבר שבא הקדוש ברוך הוא לאומרם, ונמצא נכנס במקום יחצרך כצבית לדבר. אמנם נראה לפרש עם מה שפירשו המפרשים ז"ל דמה טעם יכולים לשמוע דברי נביא אף שבא לנצל מצוה אחת כיון שהוא לפי שעה, וצעודה זרה אין שומעים לו. אלא בשלמא בשאר המצוות ששמענו אותן מפי בשר ודם יכול בשר ודם אחר כמותו לנצל לפי שעה, אבל אנכי ולא יהיה ששמענו מפי הקדוש ברוך הוא איך יוכל בשר ודם לנצלו, ע"כ. ונראה שמה הטעם לא רצה משה שיהיו הדברות מפיו כי אם כולם מפיו של הקדוש ברוך הוא, כדי שלא יפול בהם בטול לעולם אפילו שעה אחת, כשם שאין צענין עבודה זרה כיון ששמעו אותו מפיו של הקדוש ברוך הוא שלא יפול בטול זה לעולם, ולזה העלוהו בעל כרחו לפי שרגונו היה שישמעם מהקדוש ברוך הוא, וכיוצא של משה צוה משום חיוב המצוות שהיה רוצה שלא יפול בטול בשום מצוה בעולם אפילו לפי שעה, והותר ספק שלישי. אך נולד לנו תשובה לספק שני מתשובה זאת, שהטעם שערב להקדוש ברוך הוא דברי ישראל ששאלו דבר אחת עמנו ושמענו, משום שבה יכול איהו נביא לנצל איהו מצוה לפי שעה כדי לתקן איהו דבר כאלוהו שהקריב צהר הכרמל לפרסם שה' הוא האלהים [מלכים א, יח, כד] וזהו רצונו יחצרך, ואם היו שואלים ישראל לשמוע כל הדברות מפיו של הקדוש ברוך הוא לא היה שום נביא יכול לנצל מצוה לפי שעה להשיב נפשות ממכשול עונם כאלוהו כמדובר, לכן ערב להקדוש ברוך הוא ששאלו היה רוצים לשמוע מפי משה, שצביתם שאר המצוות נשמעות מפי בשר ודם יכול לצוה נביא אחר ולנצל מצוה לפי שעה כמדובר:

שאלם הוא צבית ממש אלא מפניו צורח כיון שהוא מקומו של עולם. ומה שנקט דוקא צבית והנהרות שצרחו מה שאין כן בשאר החלוקות צבית וגצמות וצבית, משום שהמים הם קלים ויש בהן תנועה ונענוע שייך בהן צבית ממקום למקום. אך מה שראוי להסתפק במאמר זה: א', אם המתים שבשאלו חיו ועמדו מקומו של הקדוש ברוך הוא, איך החיים מתו לדבר צבית היה ראוי שיתרצה עליהם החיים. ב', למה שבאמר דבר אחת עמנו וששמעה ערב דצביתם להקדוש ברוך הוא. ג', למה העלו למשה בעל כרחו אל הערפל שיאמר שאר הדברות לישראל, שבעלות בעל כרחו נראה שהיה כוונתו של משה שישמעו כל הדברות מפיו של הקדוש ברוך הוא ולא מפיהו, וצריך להבין למה.

אמנם דע שרוב פיו של הקדוש ברוך הוא הוא גשמה לכל גשמה, כדרך יופח באפיו גשמת חיים [בראשית ב, ז] גבי אדם הראשון שנפח בו וקם על רגליו. ולכן המתים שבשאלו חיו משום שדברו יחצרך נכנס בצרם והיה גשמה להם ועמדו, כי רוח דברו של הקדוש ברוך הוא הוא גשמה לאדם, אבל החיים שכבר היה בצרםם רוח אלהים היא הגשמה שהיא חלק אלוה ממעל ונמצא הם חלק מהכל שהוא יחצרך, מיד כששמעה הגשמה שהיא החלק, קולו יחצרך שהוא הכל, נדבק החלק עם הכל כטבעו שהחלק הולך אחר הכל ומתו, והותר ספק ראשון. אמרו למשה דבר אחת עמנו וערב להקדוש ברוך הוא דצביתם. יש לפרש צבית פנים, א' שהנה הורו צוה מעלה וכבוד להקדוש ברוך הוא שנפחדו ורעדו ממנו והכירו מיעוט מצבם ומה הם שידבר הקדוש ברוך הוא עמהם, והשני ערב להקדוש ברוך הוא לטובתם של ישראל, משום שאלם היו שומעים מפיו כל הדברות היו חייבים יותר עונש כבוד צעזכרם על אחד מהם ומדת הטוב להטיב, לכן ערב לו ששאלו שידבר משה עמהם.

אמנם מה שנראה צוה והיא תשובה נכונה מכולם, יוצן דצבתי רבותינו ז"ל [שמות רבה מג, ה] שנצמעה העגל הילל משה לישראל מכליה בטענה שעמו דבר הקדוש ברוך הוא ולא עם ישראל, וראיה ממה שדבר עמהם בלשון יחיד. והנה זה ששאלו ישראל שהקדוש ברוך הוא ידבר עם משה ומשה עמהם, נולד סיוע למה שעמד משה להשיב להקדוש ברוך הוא כדי להליל לישראל, שצביתם ששאר הדברות דבר לו למשה בינו לבין עצמו זה יוכיח שגם אומרו אנכי ה' אלהיך צפרקום היה כוונתו לדבר עם משה דוקא, וראיה שהשאר הדברות דבר עמו ביחוד לו לעצמו, אלא שמה נהג עין טוב עם ישראל ואמרם להם. ונמצא שעם זה מצאו ישראל פתח לפטור עצמן ומשה להילס בטענה זאת, ולכן הקדוש ברוך הוא היודע העמידות ערב לו שאלת ישראל ששאלו שידבר משה להקדוש

ח"א דף לא ע"א קרא מוציאי אמי אתה גויי בו'. פירוש ממעי אמי אתה משגיגי וגויי הוא במספר שם בן ארבע ומימי שהוא לשון שבעה מדמיו גוי נזק וגוי דלפי פשוטו מה הוכיח אדם בזה שישלכו גיזת נזירותם אבל הוכיחם גוי נזק וגוי ר"ל קיים שבעתך ששבעת צעת הלידה וצמתן מורה והשלכתי מעשים הרעים שבעת זה על שבעתך וק"ל: **מאי קרא בו' רקבות' בתחתיות ארץ.** מדמה יצירתו צנצן אמו לזרע שמרע צלק דתחלת רקומו בתחתיות ומתגדל ועולה למעלה עד גמרו כן הוא יצירת הולד עולה ממדור התחתון לאמצעי ומאמצעי לעליון עד יום הלידה וק"ל: **ליום תשיעם בארץ בו'.** פרש"י שלש ימים היו חייתו עכ"ל ולא דק צמוטע דלידת הולד לרע"א ימים או לרע"ב או לרע"ג ימים כדאמרין לקמן ל' וק"ל: **אביו מזריע אובן במזנו עצמות בו' ואביו מזריע אודם שפמזנו עור ויבשר בו'.** יש לכוון בזה שאמר לכן ליעקב ל' אך עצמי ובשרי אתה דהיינו שהיה קרוצו מלד אביו יתקן שממנו עטם ומלד אמו רכקע שממנה בשר וק"ל: **בו' ערשה גדולות וגו' ש"א כבודת בשר ודם וכו'.** לפי שהוקרים בלא לתת טעם לכל הברואים אמר שזה הוא מהמנוע מ' לדידי האחד עשה גדולות וכו' דהיינו מפני שזמן המנוע וגדלו א"ל חקור עליו והב' נפלאות עד אין מספר שהם נפלאים מהחוקר מהמת רישים שילאה שכל אדם לעמוד על טבעם ומימי מדת ב"ו נותן חפץ בו' ד"א אדם נותן חפצו לכף כו' שכל זה הפך הטבע וק"ל: **בו' אודך ע"י כי נוראות נפלאותי נפלאים וגו'.** פירוש שאני ירא לחקור בפלאי פלאות שנמשך שא"ל לחקור עליהם לפי הטבע ונפשו יודעת מאד שהם נפלאים ממני והידיעה בהם נמנע ממני כמ"ס החכם חמד אשר לא חמד ועל זאת אודך שגלגל זאת נחתי לבי לדרוש ולחקור בהם וכמאמרם ל' נמסרם ממך כל חדרות כו' ומימי נמשעם הקב"ה שיש בו פלאי פלאות מדת ב"ו נותן וזרעוים כו' ד"א לרע נותן כו' הרי זה פלא הא' שמעוים הם הפך מעשה ב"ו ופלא השני שב' עניינים שהיא הם צנעטם הפכיים וק"ל: **בו' אודך כי אצפת בי וגו' ישוב ל' קרין בו'.** פי' כי אצפת כי הוא הקוץ שיש בו כי בואת ישוב אפך ממני שלא טענה ספייתי כמו טענה לתיבתי וע"י אמר שהתחיל או להודות ומשנה כמ"ס אודך ה' ר"ל כליו הייתי מיורדי הם הייתי נילול שהוא אחד מד' שזריסם להודות גם עתה נלתי ציבה שלא ירדתי פקודה שלי לים ומימי כד"ר' לעשה נפלאות גדולות לבדו וכו' וכו' לפי שמתחלה היה זה מנסה מן האדם רק לה' לבדו והתחיל האדם מקלל ומתקף אמר שיתברר לו ניסו אומר צהפק וצדוק שם כבודו וגו' וק"ל: **בו' ארחי ורבעי זרית בו' א"א מן הברור שבה בו'.** הוא מהמקד אלהים ציורה אדם כי דבר הנעשה מהפסקות אינו טוב כמו הנעשה מן הצדור ו"ש זריתי וזריתי ע"י שזריתי מן הצדור מהטיפה זריתי שאני מזויר ומלגן והאי קרא נמי הכי מפורש ע"י שארתי ורבעי זרית את דרכי הסכנת כרגיל שעושה מהר בזריות וק"ל: **ועד"ו בפמיות עינו ש"י בלע"ב בו'.** אין דבר זה מפורש בהאי קרא גם יש לעיין בזה שאמר מיד נסמית עינו של נלעם והרי כמה נצואות של נלעם מפסיקין בזה ע"י ונראה שסמכו בזה על הדרכ מפרא דלעיל מיניה מהאי קרא דשמוס העין כתיב וישא נלעם את עיניו וירא ישראל שוכן לנצטיו שנקט לתת בהם עין הרע למעט אחר שראה כבר שהקב"ה מספר רביעותיהם וכמ"ס מי שהוא קדוש בו' יתן בזה וע"י אמר דל"י שראה לתת בהם עינו לרעה מיד נסמית עינו ואלו אתה כדכתיב נתר הכי שמוס העין ושמוס מלגנו כמ"ס החוספות ל' ומדכתיב עין וכל כתיב עניינס כדכתיב לעיל מיניה וישא עינו למדנו שאחת מהן נסמית ועיין פירוש רש"י צמוטע ודו"ק: **ויששב בל"ה הוא הקב"ה**

ח"א דף ל ע"ב ואוכ"י [ממה שאמו אוכלת בו'. ואינו מוציא רעי בו'. גם זה מנפלאות הנבירה מעיילת אית ליה ומפקנה לית ליה כמ"ס באוכלי המן ל' וק"ל: **שאלמ"א בן אינו יבול לחיות אפי' שעה אחת בו'.** וכנה הכ"י א"ח סימן ו' בשם הר"ם מרטובורק שאין לגרום אפי' שעה אחת שהרי ראינו שקוים את פיו הרבה שעות ויכול לחיות כו' ע"ש לישב זה ועוד נ"ל לקיים הגירסא שנשמעין ולא קאי אלא לאורי העולם אלא אעיקר מלתא דנחית הכא לאשמעינן הפלא דתחלת הנבירה הוא שהיפוך דהיינו פיו קסום וטצרו פתוח ואו קאמר שאלמלא כן אינו יכול לחיות אפי' שעה אחת והרמ"מ ז"ל נמי לא כנה דאין לגרום אלא צברת אשר יר דוקא דהתם קאי אלא לאורי העולם ודו"ק: **בה"ז גרו ע"י ראשי וגו'.** הוא כה הנשמה שנקראת נר שנאמר ל' נר אלהים נשמת אדם ואמר שאין לך יותר בטובה כו' דהא לויב מקודם שנאו עליו ימי הרעה היה לו טובות הרבה כמה שנים כמפורש בקרא ולא נקט על ארון שנים אלא על ידמי קדם כו' ועל הימים שאלוה ישמרני שהם ג"כ ימי עיטרו כדלקמן שמשמחר הולד צמעי אמו ואמר ומלמדן אוחו כו' שנאמר ויריני ויאמר לי יתמוך וגו' משמע ליה קלת דהאי קרא נמי איירי צימי עיטרו של הולד מדכתיב בקוד אלוה וגו' מוכרע טפי דאיירי צימי עיטרו כדמסקין וכפרש"י ל' מדכתיב גבי ירמי ליה וק"ל: **וכיון שיבא בו' בא מוצ"ח וצבור בו' שנאמר לפתח הטאת רובין וגו'.** צפרק חלק ל' אמרין אמתה ית"ר שולט באלם משעת יצאה דכתיב לפתח הטאת וגו' והיינו ית"ר והיינו מלאך המות כדאמרין צ"ק דכ"ז ע"ש: **כי י' תברע ב' ברך זה בו' שנאמר לפניו ויברעו ב' יורדי עפר.** דליתא צמדרט שהאדם נשעת מימתו רואה פני שכניה כפרש"י בספר תהלים ל' משעב כל לשון זה יום הלידה והקדים בקרא יום המיתה ליום הלידה דה"פ שע"כ יכרע כל יורדי עפר ביום המיתה על שכר נשעב ביום הלידה ומימי מקרא שנאמר נקי כפים וצר לנב ולא נשעב וגו' משמע ליה דלשעב ביום הלידה קאמר נקי כפים וגו' כולל כל מעשי אדם ומחשבותיו שהיו טובים: **ואמר א"ש ר"א נשא וגו'.** כי בזה שהיה נקי כפים וצר לנב צעוה"ל הוא שקיים שבעתו ולא נשעב למרמה ביום לידה ומה היא השעוה כו' שע"כ א"ל או ל' זיק תהיה בעולם שחבב לשם כמו שהיה זיק צמעי האם שהיית מוכן ופסיו שם ללמוד חורה כן תהיה גם מוכן ואיך ולא תהיה נפתה לילך הרע ולגדל הטומאה השמלית שיעב לך צעת לידתך אך ראה שמהך נשמחך נשארך טוורה כמו שנחנה לך מהקב"ה שהוא טוור ומשחמו טוורים ושעוה זו ודאי ללא חילול על הקטן עד י"ג שנים שאי יבא יר טוב ואלו השמע אז בשעוה זו ומקיים ואם לאו משמע לילך הרע ומתמלא נשמחך הריני שורפה לפניך כמו חרומה טמאה ועוד נראה שהקדים כנאון יום המיתה ואחר כך יום הלידה ל' כענין ששמעתי בקוד גלגול נשמות שחבב שאמר וכן ראייתי רשעים קבורים שכבר מתו וצדו ואלו מנקוס קדוש בגוף שני והוא משחבב צעיר שהוא הגוף אשר כן עשה כבר ולא שב ממעשיו ראשונים הרעים שעשה בחייתו בגוף ראשון ועי' יצדק גם כאלן שהקדים יום המיתה בגוף ראשון קודם לידתו שנית וע"כ בהולדו בגוף שני משעבית אותו אף שכל הנשמות מושעבים מהר קיני משעבית אותו בהולדו שנית תהי זיק ואל תהי רעע כהנאשונה ואפי' כל העולם כולו אומרין לך זיק אתה היה רעע עניינך כי מי יודע בזה חכופר עונותך הראשונים שעשית בגוף ראשון וק"ל: **שעשית בגוף ראשון וק"ל:**

דף לא ע"א גמ' ודיינו דתנא חב"י ש"י נקבה בו' כל"ז:

חכמת שלמה

דף ל ע"ב גמ' על שתי עגבותיו ראשו מונה לו בין ברכיו ופיו סתום כו' על ראשו וצופה ומכיש מסוף העולם כו'. כל"ז: **רש"י בד"ה וכן לענין נקבה בו' היא קילקולה גמי.** נמחק נמי ואח"כ מ"ה עד שמונים ושמונה דלא כו': **רש"י בד"ה וכי תימא כו' פלוגית היא.** הס"ד: **רש"י בד"ה נפתח הסתום פיו.** הס"ד: **תוס' בד"ה שתרם העין כדי שישתום ויסתום ויגוב כו'.** כל"ז: **דף לא ע"א גמ' לזבן שבעין אמו מזרעת אדם כו' וחלק אביו אמו מניה כו' לזבן נאמר שוב אפך כו'.** כל"ז: **רש"י בד"ה דרך תשמשיך כו' פניו למטה ונקבה כו'.** הד"ל: **בא"ד כדאמרין לעיל ראשו ל' בין ברכיו אבל זכר כו'.** כל"ז: **רש"י בד"ה ותזוני חסר א'.** הס"ל. ואחר כך מתחיל הצדור זיריתיני לשון מזרה זיריתיני מן הברור ואח"כ זרזותני ותאזני כו'. כל"ז:

דף ל ע"ב גמ' שאם תראה יום שלישי וארבע ותחזור ותראה יום ארבעים וא' בו'. נ"צ ותימה אמאי נקט כה"ג דהשתא אינה מותרת עד מ"צ דלמלא היא שומרת יום ואמאי לא נקט עדיפא שמה תראה יום ל"ה וצמ"א תהא מקולקלת ואי לא אולינן צמר טעשא דזכר הוא הוה שריא צערי מ"צ שאם אין כפון ולד הוה שעיני של מיה ואם נקבה היא הוה דס טוהר ל' שם איתרה ארבעין יומין כו'. כל"ז: **וג"כ לשון עיכוב כמו איתרה סיהרס צ"י אין ענכין ל'.** רש"י בד"ה אציליו אישיליש"י. נ"צ פ' תמת זרועותיו: **דף לא ע"א רש"י בד"ה הוא כו' שנטה חמורו של יעקב כו'.** נ"צ אצל צערון פי' צעור ששענה למה קול של תמור שהיה טעון זאת היה גורס שילאה למה לקראתי ל':

מהר"ם

למסתמא כרבנן פשיטא יחיד ורבים הלכה כרבים וה"פ וכ"ת דלהכי תנא הך סיפא כדי למסתם כרבנן ר"ל שהסיפא היא במקום סתם משנה להסתם הלכה כת"ק דרישא ופרקי פטוח בלא סיפא שפיר דלהלכה כת"ק דכיון דלא קתני לה בלשון יחיד ולא אשכחן יחידי דאמר הכי מכלל דרבים הם ויחיד ורבים הלכה כרבים ולכן כתבו התוספות ואע"ג דרישא גמי סתמא קתני וכו' וק"ל נ"ל:

לתרץ חדא בשבוע לא קחשיב אבל אין זה קושיא כלל דידע המקשה ע"כ דיש שום טעם דלא חשיב התנא האי טבילה דסוף שבוע קמא דאל"כ הוה להו לבי"ה חדא יתירתא דהוי להו שלשים ושש וק"ל: **דף ל ע"ב בתוס' ד"ה וכי תימא למסתמא ברבנן וכו'.** נ"ל דהתוס' לא מפרשי כפרש"י וגם גרסי בגמ' גירסא אחרת מגירסת רש"י ל' וה"ג התוס' וכ"ת

חידושי הלכות

מסולקת דמים לפי שאין ראשה ואבריה כבדים עליה כדאמרין בפ"ק וכבר הרגיש בזה הגאון מהר"י מילר בתשובת שבו"י ומה שהשיב ע"ז המחבר הג"ל אין בהם טעם אלא פטומי מילי בעלמא ובאמת דברי רש"י צריכין תלמוד והרמב"ם בפירוש המשניות כתב מעת בעילתה ומיירי ע"כ שלא בעל אלא פטום כ"י:

ספק אם קלטה הזרע ביום א' או דלמא ביום ב' או ביום ג' לפי שתוך ג' ימים עדיין אינה מסרחת כ"כ הרשב"א בתורת הבית הארוך: **רש"י ד"ה ליום רש"י.** לטבילתה. עכ"ל. עיין בתשובת עבודת הגרשוני שרוצה להוכיח מדברי רש"י אלו דחשבינן מילי טבילתה דכיון דמעיקרא חזיא דם הרי היא בחזקת שאינה מעוברת ודבריו תמוהים דכל שלשה חודשים הראשונים אינה בחזקת

הנהגות והערות

א] יומא דף עה ע"ב. ב] ומה"ט נראה שמלמדן אותו כל התורה ע"פ מה שאמרו חז"ל לא נתנה תורה אלא לאוכלי המן והתינוק כיון שדומה לאוכלי המן ניתן לו התורה (מי נדה). ג] משלי כ, כו. ד] בד"ה ת"ש בסוד. ה] ע"י חכמת בצלאל מה שמביא כאן מהגר"א ז"ל על לימוד התורה בימי עיבורו. ו] שנהדרין דף צא ע"ב. ז] דף טז ע"א. ח] ע"י מהרש"א א"א בסנהדרין שם ד"ה לפתח חזקת רובין, ובמש"כ עליו כאן בערו"ל. ט] כ"ל. י] לעז"ד י"ל שהוא ע"ד התוס' והיה המת מיום הולדו שמובחר יום המת מיום הולדו משום דבזה כבר בא עד תכליתו, וכן כאן תלמוד בבלי עזר והדר > - מ נדה / תלמוד בבלי {עמוד 308} (272607)

בחר מה שרודע להקב"ה בשבוע למנוחה ממה שנשבע בטרם צאתו לעולם (ערול"ג). כ] ע"י חכמת בצלאל וערו"ל. ל] דף לח סוף ע"א. מ] בראשית כט, יד. נ] ע"י ערו"ל"ג מה שהוסיף עפי"ז. ס] ב"ר פרשה ח, ב. ע] ע"י ערו"ל"ג שיישב קו' מהרש"א. פ] נראה שכוונתו לתוס' הרא"ש ד"ה שתום העין. צ] ע"י ערו"ל"ג. ק] נראה כוונתו לערכין דף ט ע"א ושם א"י מייירתא סיהרס, עיי"ש בשיטמ"ק ג' אחרת. ר] וכן א"י בב"ר פרשה צט, י' (רש"ש). ש] בדפו"ר ראשו "לו" בין ברכיו וכו'. ת] בד"ה וכי תימא רישא.

[דף נח ע"ב - ע"א]

כלים דבר חשוב כו' עכ"ל. והיא גירסת רצומי צ"ק דקדושין שכתבו
 התוס' לקמן ע"ש: בא"ד והדר מקשינין כסף ב"ב"אם להצריך כסף יותר
 מפרוטה (כו' עכ"ל). להשתלם ולאי כסף לא ימורא הוא לאצטרך לגלות אללים
 דבעינן [שור] פרוטה אלא דליף ליה נמי צהיקשא מכלים דכלי הו' חשוב
 בפרוטה ה"נ צני כסף חשיב ולא הו' חשיב אלא צמעה ויאלו כלים למה שהן
 דקאמר לא אצטרך למימר כפרש"י לקמן י"ח מללא כתיב כספים אלא
 מהקישא כלים לכסף למה שהן דהיינו פרוטה דקחם כסף הוא פרוטה כמו
 צקדושין וחשיבותיהו לכלים סגי בפרוטה משא"כ כסף דלא חשיב רק צמעה
 ודו"ק:

ח"א דף ל"ט ע"ב מאי איכא כו' בין צדיקי דמשפחהו צדיקי דעמא כו'.
 הלשון קתה מגומגם דמשמע דליכא צדיקיהו כמו דליכא בין רשעים
 והא מקיץ צדיקי דהכא ודכא פטירי והמ"ל דלדיקי דמשפחהו דין קל ודיקי דעלמא
 פטירי אלא משום דלא מהייצנין אלא משום שלם מיחו להם ולדיקי דהכא איירי בשמיחו להם או
 שלם היה צידן למחות מיחו גבי צמעה ה"מ להלן בין צדיקי דמשפחהו דהו' דין חמור ודיקי
 דעלמא דין קל וק"ל י"ט: אמר הריני נשבע כו' אומרים סורו נא מע"א אח"י
 כו'. נקט האי קרא דאהלי היינו צימו כדאמרינן בן ולגה צמוך צימו וכלמו ואת עניו וגו':
 ס"ל פרק שבועת הדיינין

דף כ"ז ע"א גמרא אר"א בשמענו בדיניי משבועות כו'. ורש"א גבי שמי
 כסף ע"כ לא איירי בכה"ג בנטבעות דא"כ לחמי תקשי רישא
 לשמואל וכמ"ש התוס' ואת"ג דהשתתא נמי לא איירי בגוונא מדא דרישא איירי
 דזווקא לשמואל וסיפא איירי בנטבעות אין זה דומק כיון דמפרש לה בסיפא
 שהכל מין מטבע א' היא אבל אי הוה איירי רישא דזוקא לשמואל וסיפא
 בשוה הוא דחוק וק"ל: שם ורב שהב"ב דין מטבע א' היא כו'. ה"ה דה"מ
 למימר נמי לרב דסיפא איירי בנטבעות ורש"א צוה דע"כ אין זה דחוק דהא
 לר"א שמוקי סיפא בנטבעות קאמר הכי דרישא אי כרז כו' אלא דניחא ליה
 למימר דהאי מדע מסיפא דקאמר לתלמודא קאי לרב דסיפא איירי בשוה ולא
 בנטבעות וק"ל: תוס' בד"ה בטרענו בדינר כו' ועוד דמשמע כו' וסתם ב'
 כסף טבועים הם כו' עכ"ל. וז"ע כיון דמשמע להו סתם צ' כסף טבועים
 הם אמאי לא תקשי להו בפשיטות מרישא דקתני צ' כסף סתם דהיינו טבועים
 ואמאי פטור לשמואל ודו"ק כאן: בא"ד שנתן לו דינר אהה"ל ויתין תחתיו
 משבועות כו' או פרוטה עכ"ל. הס"ד וכל"ל. והשתתא ניחא כיון דאינו מוצעו
 אלא מנטבעות של חליפי דינר פשיטא דכולהו בכלל סם מטבע נינהו אלא
 דקמ"ל דפרוטה אע"ג דאינו רק של נחושת נמי בכלל מטבע נינהו והשתתא
 נמי לפירושם דלף דדינרי טבועים שיך לומר שאינן ממין הטענה ניחא דפרין
 בפשיטות מהא דדינר והזב כו' דפטור דהו' דזוקא אצל צתס דינר והזב
 ולא קאמר והזב שוה קאמר ולא דוקא וק"ל: תוס' בד"ה ור"ג מחייב כו'
 והשתתא ר"ג אפי"ו אין ב"שון הוה א"שון קנקנים דייב כו' עכ"ל. דליכא
 למימר כיון דע"כ האי אוקמתא לרבי חיילא צר אצל דפוטר אפילו בתצו טמין
 ושעורין והודה לו ב"א' מהן דלא כרצן גמליאל דסצר דאפילו בתצו טמין
 והודה לו בשעורין חייב אימא דר"ג מוקי פלוגמיהו דאדמון ותכמים בפשיטות
 צבדי שמן דלכ"ע אין צלה"ק ואדמון מחייב כר"ג דמחייב בתצו טמין והודה
 בשעורין ולכן קאמר ר"ג שפיר רואה ליה את דברי אדמון ב"ן ד"ל (דכפי)
 [דכפי] פלוגמיהו דאדמון ותכמים ודאי ליה פליג רבי חיילא צר ש"א שוה אדמון
 אר"ג שוה תנא וכיון דע"כ לר' חיילא צר פליגי אדמון ותכמים צ"ש צלה"ק
 וכמ"ש התוס' לקמן ב"ן דקדק רבי חיילא צר כן מלשון המשנה ושמואל נמי
 דמחייב צטמין ושעורין והודה לו ב"א' מהן נמי מוקי פלוגמיהו צ"ש צלה"ק
 דלומר התם וא"כ לר"ג נמי פליגי צהא והא ב"ן קשיא להו שפיר והשתתא ב"ן

פרק שבועת הדיינין
 תוס' בד"ה אלתפושיו כו' דבשבועות עדות וביטוי ופקדון כו' זיבועי
 בהו אנקוטי הפצא עכ"ל. ומדברי הפוסקים נראה בנטבעות הפקדון
 קושטא הוא דצני אנקוטי חפצא א' ודקאמר הכא הכי אשמעין ב' ליה כו'
 קאי נמי אפיקשא דלעיל וק"ל:

ח"א דף ל"ט ע"א שבי' העולם כו' נודעו בשעה שאמר הקב"ה לא תשא
 כו'. הוא מוצא ששמו של ית' הגדול הוא קיומו של עולם ויסודו
 שבו צהא העולמות כמ"ש ב' כי ציה ה' נור עולמים ולה המשיא שמו לשוא הוא ממש
 כה מפליא של מעלה ויסוד הזה הוא הטעם צוה שאמרו דברים שאין אש ומים מכלה אומן
 שבעת שקר מכלה אומן דכתיב וכלמו את עניו לפי שמלך מהן כה ויסוד הנריאה
 המקיימם שם אומיות השם ודמסקין לקמן דהיינו טעמא דכתיב צהו לא יקנה ואפי' לשבס
 וע"פ מה שאמרו ד' ראה שאין העולם מתקיים צהא התשובה והכל דאין התשובה מועלת
 נודעו קיומו של עולם ה': אין בשרו א"א קרובו כו'. עיין תוס' ובחדושינו פרק
 המדין: ובאן טמנו ומב"ב ע"ש שנאמר א"ה ובחש וגו'. מה שיש לדקדק
 צוה עיין בחידושינו הלכות פ"ק דקדושין דף י"ג ז': אם יש לו זכות כו'
 והוצאתיה בל"ו. הוא דאין מולין לו ז' וגו' דורות משמע ליה שפיר דכתיב אל
 ציה הגנב וגו' משמע לגנב גופיה ולגנב שקר גופיה ולא לדורותיו אלא והואלמיה לאלתר
 משמע לא ידענא ואפשר משום דכתיב צהא דלעיל מיניה ואת האלה היואלת וגו' וסור
 למכתב כאן והואלמיה למפייה לוצאה אל ציה לומר מיד ולא לתר שיואלת היא צהא אל ציה
 הגנב וגו' ודריש זה הגונב דעת הצריות כו' הן וטוענו ומשצו משום דגנב ממש אינו
 חמור כ"כ ללכות עניו ואצניו אלא צטוענו ומשצו דהוה בכלל לא תשא וגו' לשוא לטם
 ודו"ק: ש"א ע"ב דעתך כו' ובן מצינו במשה כו'. מפורש פ' שבעות שמיס כ"ס
 ע"ש: דורות הבאים וגרים כו' ת"ל ואת אשר איננו פה כו'. לענין שבעה דהר
 קיני מימיו לה הכל ולגבי גרים קאמר פ' מצות י' אע"ג דלינהו לא היו מוליהו הו' אצל
 דורות הבאים מישראל לא הוה צריך למימר הכי אלא דנשמוחין אטרוס היו סם
 כשהשבעים ומה שאמר פ' המפלת יאן דמשצוים את האדם בשעת לידה היינו הגוף שלא
 היה נצרך עדיין צהר קיני ועוד כמננו חירון אחר שם י"ב ועיין עוד בחדושינו במסכת
 נדרים י"ג ודו"ק: אין א"א מצוה שקב"ו כו' קיימו מזה שקב"ו כבר כו'.
 וזכר את זה במקרא מגילה אע"ג שלם הוכר בכל המגילה סם הקב"ה האי טעמא אצטרך
 נמי לדרשא דפ"ק דמגילה דין דלסתור צרות הקודש נאמרה קיימו למעלה מה שקבלו
 למטה וק"ל: מוקה הוה א"שבים כו'. פרש"י וכלן אף לשבס לא יקנה צהא פטרעו עכ"ל.
 ר"ל דצהר עצרות תמרות נמי לשבס איה מנקה אלא התשובה מלה וי"ב מכפר כדאמרינן
 פ' י"ה אלא דהכא אף התשובה וי"ה אינן מכפרין אלא צפרעו קתה ועיין צוה פ' י"ה
 ט"ו וק"ל: אין א"ך משפחה שיש בה מוכס שאין בו"ה כו'. לאו דוקא כולה אלא
 דמסקין אומן שצידן למחות והיינו שמחפין עליו ואין מוחין צידו ועוד דהא דליקי דמשפחהו
 נמי פטירי דלוקמן והיינו אומן שמיחו ס"ו שלם היה צידן למחות ודו"ק: ואימא עד
 דעביד דהו' א"ב"הו כו'. מפורש פ"ק דקדושין בחדושי הלכות ט"ו: ובש"א איש
 בדיהו איש כו' אחיו מ"למד כו'. מפורש פ' זה צור י"ז ע"ש:

דף ל"ט ע"ב תוס' בד"ה התם שהיה בידם צמחות כו' לא הוה צריך
 צשנויי א"א התם בדין הק"ה כו' עכ"ל. וה"ה דה"מ
 תלמודא לשנוי דמסקין דהתם דליקי דהכא והכא פטירי וגבי שבעה דליקי
 דהכא והכא צדין הקל וחדא מנייחו נקט אלא דקשיא להו לטוס' אהא דמשני
 שיש צידם למחות ע"כ היינו רשיעי דצמחון דצדין הקל דלדיקי דהיינו שאין
 צידם למחות או שמיחו ולא קבלו מהם פטירי לגמרי התם כדאמר בצמחון
 וא"כ לא הוה צריך לשנוי אלא התם צרשיעי צדין הקל כו' אלא דניחא ליה
 לפרושי כו' כמ"ש התוס' ולעיל נמי גבי משפחהו דמשני התם צדינא אחרונה
 הכל צדינא דידה והיינו צרשיעי דמשפחהו ללאורה ה"מ לשנוי נמי צדיקי
 וממשפחהו דהתם דליקי פטורין והכא דליקי צדין הקל וי"ל דא"כ אמאי נקט
 וממשפחהו כיון דלדיקי דעלמא נמי דיונים צהי צדין הקל אצל צרשיעים ניחא
 דנקט ממשפחהו דהו' צדינא משא"כ רשעים דעלמא דלא הו' צדינא רק
 צדין חמור ודו"ק: תוס' בד"ה מזה ב"ים כו' ואית ספרים דגרסי הכא מה

חכמת שלמה	חידושי
שבועת הדיינין פרק ששי	שבועת הדיינין פרק ששי
<p>ג' ונפקא מינה כו' וכדרכא דאמר רבא כו' ל"ל: דף ל"ט ע"ב גמ' ותנן נמי ה' פרוטות הן האונאה בפרוטה והודאה בפרוטה ואילו כפירת פרוטה לא קתני וקרא כותיה כו' כ"ל ונמק האונאה בפרוטה. ונ"צ ממני' היא צבא מניע' כ"ז:</p>	

מה	ה ע ין	כתובות	מראית
<p>דף ק"ה. כל המביא דורון לת"ח סאלו מקריב בכורים וכו' קבולי לא בעינא דאקבל השתא דאמרת לי טעמא מקבלנא. אפשר דכיון דע"י שהוא מקבל מזכה לנותן ומתכפרים עונותיו כמ"ש התוספות משם סדר אליהו זוטא. אם כן צריך לקבל דעושה טובה גדולה לנותן. ומשום הכי אע"פ שלא היה רוצה לקבל רב ענן. קבל דבזה יגדל נא כח הנותן וכן כתב הרב נחלת יעקב ז"ל פרש' לך לך שלא ימנע התלמיד חכם מלקבל דורון שהוא מזכה לנותן וכו' ע"ש :</p>	<p>הטור ומרן בש"ע כתב שהדבר הגון לכבדה ע"ש : אף הוהא טובס מזומן לחיי העוה"ב. עמ"ש אני הדל בברכי יוסף י"ד סי' שמ"ה ובקונטרס זה פ"ק דע"ז על דף י"א בס"ד : כמלה קדושתה וכו'. עמ"ש אני הדל בפתח עינים ודקדקתי עמ"ש הרב רצוף אהבה ועתה נדפס סי' יגל יעקב ואגב ריהטא ראיתי בשיטה סוטה דף קי"ב ע"ג דתריץ יתיב. המעיינים ישר יחוו סנימו כי אינו מן הי"שוב ואין להאריך בפטפוטי דברים ודו"ק :</p>	<p>דף ק"ו. איתיביח וככלותם הביאו לפני המלך וכו'. עמ"ש בקונ' רוח יעקב הנדפס בסוף תשובות הרב מהר"ך אברהם אליגרי ז"ל דף כ"ד ע"ג סי' ס"ב : דף קי"א. כל המשיא בתו לת"ח וכו' ולא זו שהשיא בתו לת"ח שהו' מעלה עליונה כדמוכה בזה הקדוש. אלא אף זו שעושה פרקמטיא כי הוא מתעסק בממון ת"ח לתרויח להם שכר שע"ז פנוים לעסוק בתורה ולא זו אלא אף זו שמחנה ת"ח מנכסיו עליהם נאמר ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים :</p>	<p>דף ק"ד. ולא נהגיחי באצבע קטנה שלי. פירש הרב החסיד מהר"ר דוב דל ע"ד מ"ש לא כל האבצעות שוות עכ"ד ויצטרף לזה דרבינו הקדוש ניצוץ יעקב אבינו שתקן ג"ע דאדתי"ר ולא ראה קרי ולכן גם הוא נזהר מאד לשמיר היסוד בתכלית הקדושה ולא הנשיט ידו למטה מטיבורו ואפשר דזה רמו ית"מ שיהא שלום במנוחתי שיהיה זיווג עליון וקדוש ש' יסוד מנוחה מ' ואותיות ת"י של מנוחתי גימטרי' קדוש ודוק היטב כי קיצרתי שיש להוסיף ציצים ופרחים :</p>

מסכת נדרים

שמואל רמו קס"א וענותך תרבני ר' שמעון נזירא או' התלמיד אומר לרב בא שנה לי סרק אחד והרב אומר לו קדמני במקום ס' אבל הקב"ה אומר ליחזקאל קום צא אל הבקעה יצא יחזקאל ומצא להקב"ה שקדמו ע"ש ועמ"ש הרב המאירי בפסקיו ודוק :

דף י"ד. חסידים הראשונים היו מתאוין להביא קרבן חטאת לפי שאין הקב"ה מביא תקלה על ידיהן וכו'. אפ"י דחסידים הראשונים היו מדקדקים לעשות כל המצות במחשבה דבור ומעשה כנגד נפש רוח ונשמה ולכן הגם שהיו קורין ס' חטאת היו רוצים לקיים גם במעשה דנהי דהקורא ס' חטאת הוי

דף ד' יש יד לצדקה וכו'. עיין מה שכתבתי אני הדל בקונטרס שיעורי ברכה י"ד סי' רנ"ח בס"ד :

דף ח'. והלא מ"ב עומד מהר סיני וכו' בפיג דנדה אמרו דמשביעין לילד

בבסן אכו. ונראה דשבועת הר סיני היתה לנפשות העתידות שהיו הכל בהר סיני כדכתיב את אשר יבנו פה ואשר איננו. וזו השבועה היתה לנפשות לבד. ואח"ך בבסן היא שבועה לגוף ונפש כאחד. ומ"מ רגיל הש"ס לומר משבע ועומד מהר סיני כי היתה השבועה הראשונה וגם היתה לכוללות ישראל :

אמר רב גידל אבד רב האמר לחבירו נשכים ונשנה פרק זה וכו'. אמרו בילקוט

נדריס דף כז

כתבי החיד"א | כה

מדבר קדמות • מערכת גימ"ל, אות ג - ד

כי הוא בסייף. ובעון גילוי עריות שהוא בחנק באו לכליה בימי יון, וכל כלה גזרו שתבעל להגמון¹¹, ולפי שהוא בחנק היה בית המקדש קיים. ובעון לשון הרע הגדול מכולם גלות אדום ארוך וחמור¹², ואין תקון אלא בתורה שהוא תקון לשון הרע. ספר ברכת טוב דף ה' משם המקובלים, ע"ש.

וזה פשט הכתוב¹³ זכרו תורת משה עבדי וגו' הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא וגו', קרי בחיל שנעסוק בתורה ויבא אליהו זכור לטוב לבשר הגאולה. ואחר זמן מצאתי במדבר רבה פרשה י"ד¹⁴: עשיתם התורה קו לאליהו וכו' ואומר זכרו תורת משה עבדי הנה אנכי שלח לכם את אליה, עכ"ל, עלץ לבי, אכן נתבאר הטעם שהוא לתקון לשון הרע.

ג. גר שנתגייר כקטן שנולד דמי¹⁵. בחון לשון הזהב שאמרו גר שנתגייר ולא אמרו גוי שנתגייר, להורות כי זאת לפני ממעמד הר סיני שקבלנו התורה שם נמצא נפש הגר הזה הבא אחר זמן רב מאד להתגייר, וכמו שאמרו ז"ל¹⁶ דנפשות הגרים עמדו במעמד הר סיני, ונמצא שמאז הימים נפש זו עמדה ונשא' במעמד הנפלא של הר סיני אלא דאשתהויי אשתהי עד הזמן הזה, ושפיר אמרו גר שנתגייר.

ד. גרים. חקרו המפרשים מאחר דאמרו רז"ל¹⁷ שהקב"ה הקנה לע' שרים לכל שר אומה אחת מע' אומות וקנו בגורל, היכי מצי הגר הזה להפקיע עצמו מתחת השר ההוא של אותה אומה. ותירצו, דקיי"ל¹⁸ כל האמור בפרשת מלך מלך מותר בו, וכיון שזה יוצא מרשות הדיוט ובא לרשות גבוה מלך מלכי המלכים הקב"ה, יפה עשה כי ה' רב ושליט ומלכותו בכל משלה. ועוד תירצו תירוצים אחרים לחקירה זו.

ה. גרים. כתבו רבני אשכנז דישאל קדושים וכל דבר קדושה צריך תוספת, ולכן נתוספו עליהם גרים. ודרך דרש כתבתי בעניותי דאמרו רז"ל בריש ויקרא רבה¹⁹: "ישבו יושבי בצלו" אלו הגרים, "יחיו דגן" נעשו עיקר בישראל וכו', והכונה שהם תוספת אמנם אח"כ נעשו עיקר, הא למה זה דומה למקבל שבת מבעוד יום ואותו התוספת לגבי דידיה משוי ליה עיקר, וכן הגרים נעשו עיקר. ועוד הארכתי קצת במאמר זה בספרי הקטן ראש דוד פרשת מקץ ופרשת יתרו בס"ד, ע"ש.

ו. גרים. הם מדקדקים במצות, מתוך חיבתן ארחייהו למידק לעשותם כמשפטן, כה אמר הרב אברהם הגר הן לו הובא בתוס' קדושין דף ע"ו²⁰. והמפרשים נשתמשו הרבה בסברא זו.

11 כתובות ג' ע"ב. 12 יומא ט' ע"ב. 13 מלאכי ג' כ"ב. 14 פיסקא ד'. 15 יבמות כ"ב ע"א וש"נ. 16 שבת קמ"ז ע"א. 17 פרקי רבי אליעזר פרק כ"ד, תנחומא האזינו ס' ו'. 18 סנהדרין כ' ע"ב. 19 פיסקא ב'. 20 ע"ב, ד"ה קשים גרים.

אונקלוס

שמות כ יתרו רצט

קדם יי אלהך לא תעבד כל עבדמא את ובך ובכרמך עבדך ואמתך ובכירך וגירך די בקרנך: יא ארי שתא יומין עבד יי ית שמיא וית ארעא ית ימא וית כל די בהון ונח ביומא שביעאה על פן בך יי ית יומא דשבתא וקדשה: יב יקר ית אבוך וית אמך בדיל דיורכון יומך על ארעא דיי אלהך יחב לך: יג לא תקטל נפש: לא תגנב: לא תגנב: לא תסהד בחברך סהדותא דשקרא: יד לא תחמד בית חברך לא תחמד אמת חברך ועבדה ואמתה ותורה וחמרה וכל די לחברך: טו וכל עמא חזון ית קליא וית בעוריא וית קל שופרא וית טורא תנן וחזא עמא וזעו וקמו

שבת ליהוה אלהיך לא תעשה כל מלאכה אתה | ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך: יא פי ששת ימים עשה יהוה את השמים ואת הארץ אתהים ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי על פן בך יהוה את יום השבת ויקדשהו: יב כבוד את אביך ואת אמך למען יארכון ימך על האדמה אשר יהוה אלהיך נתן לך: יג לא תרצה ס לא תנאף ס לא תגנב ס לא תענה ברעך עד שקר: ס יד לא תחמד בית רעך ס לא תחמד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחמרו וכל אשר לרעך: פ שביעי טו וכל העם ראים את הקולת ואת הפידם ואת קול השפר ואת ההר עשן וירא העם וינעו ויעמדו

וְכָל־הָעָם רֵאִים אֶת־הַקּוֹלֹת וְאֶת־הַלְפִידִם וְאֶת־קוֹל הַשֹּׁפָר וְאֶת־הַהָר עֹשֵׁן וַיִּרְא הָעָם וַיִּנְעוּ וַיַּעֲמֻדוּ

רש"י

יחא בעיניך כאלו כל מלאכתך עשויה יי, שלא תהרהר אחר מלאכה (מכילתא מס' דמחש' ז): (י) אתה ובנך ובתך. אלו קטנים, או אינו אלא גדולים, אמרת הרי כבר מוזהרין הם, אלא לא בא אלא להזהיר גדולים על שבתת הקטנים (מכילתא מס' דמחש' ז), וזהו ששינו (שבת קכא). קטן שזא לכבות אין שומעים לו מפני ששבתתו עליך יי: (יא) וינח ביום השביעי. כזיכור הכתיב בעצמו מנוחה ללמד הימנו קל וחומר לאדם שמלאכתו בעמל וציגיעה שיהא נח בשבת (מכילתא מס' דמחש' ז): ברך. ויקדשהו. זכרו זמן, לכופלו בשני לחס משנה, וקדשו זמן, שלא היה יורד צו (מכילתא סט): (יב) למען יארכון ימך. אם תכבד יארכון, ואם לאו יקצרין יי, שדברי תורה נוטריקון הם נדרשים, מכלל הן לאו ומכלל לאו הן (מכילתא מס' דמחש' ז): (יג) לא תנאף. אין נישוף אלא באשת איש, שנאמר (ויקרא כ) מות יומת הפלף והנאפת, וחומר (ויקרא טו לב) האשה המנאפת פתח אישה פתח את

שפתי חכמים הקצר

יח. דאם לא כן, איך אפשר לבשר ודם לעשות כל מלאכתו בששה ימים, אלא שבות כאלו מלאכתך עשויה (רא"ם). יט. הר"ם כתב כשאנו עושה על דעת הגדול אינו מצווה להפרישו, ויש חולקין וסבירא להו דמוזהרין להפרישו (נח"י). כ. פירוש, דלעיל (פסוק א) פירש רש"י וידבר אלהים, שהוא דין ליפרע מן העובר על עשרת הדברות, וקשה הלא כאן אין עונש אלא רק שטר, לכן פירש שנרמז העונש (גוי"א). כא. ואף על פי שכבר דרשינן לה מפסוק 'לעיני כל העם' (לעיל ט יא), מכל מקום

ש

שמות כ יתרו

אונקלוס

מרחק: 10 ויאמרו אל-משה דבר-אתה

עמנו ונשמעה ואל-ידבר עמנו אלהים

פן-נמות: 11 ויאמר משה אל-העם אל-

תיראו פי לבעבור נפות אתכם בא האלהים

ובעבור תהיה יראתו על-פניכם לבלתי

תחטאו: 12 ויעמד העם מרחק ומשה נגש

אל-הערפל אשר-שם האלהים: 13 מפטיר

14 ויאמר יהוה אל-משה כה תאמר אל-בני

ישראל אתם ראיתם פי מן-השמים דברתי

עמכם: 15 לא תעשון אתי אלהי כסף

ואלהי זהב לא תעשו לכם: 16 מזבח אדמה תעשה-לי וזבחת

עליו את-עלתיו ואת-שלמיך את-צאנך ואת-בקרך בכל-המקום

מרחיק: 10 ויאמרו למשה מלל את עמנו ונקבל ולא יתמלל עמנו מן קדם יי דלמא נמות: 11 ויאמר משה לעמא לא תדחלון ארי בדיל לנסאה יתכון אתגלי לכון יקרא דיי ובדיל דתהי דחלתה על אפיכון בדיל דלא תחובון: 12 וקם עמא מרחיק ומשה קרב לצית (ניא לצד) אמטתא דתמן יקרא דיי: 13 ויאמר יי למשה פדנן תימר לבני ישראל אתון חזיתון ארי מן שמיא מללית עמכון: 14 לא תעבדון קדמי דחלן דכסף ודחלן דזהב לא תעבדון לכון: 15 מדבח אדמתא תעבד קדמי ותהי דבח עלוהי ית עלותך וית נכסת קדשך מן ענך ומן תורך

מזבח אדמה תעשה-לי וזבחת עליו את-עלתיו ואת-שלמיך את-צאנך ואת-בקרך בכל-המקום

רשי"י

כז (1) ויטו שמיים ויכלד (מכילתא ס:): (כ) לא תעשון אתי. לא תעשון דמות שמשי המשמשים לפני במרוםיה (ראש השנה כד: מכילתא מס' דמחושט י): אלהי כסף. צא להזיז על הכרוזים שאתה עושה לעמוד אחי שלא יהיו של כסף, שחם שניחם לעשותן של כסף הרי הן לפני כאלהות (מכילתא ס:): ואלהי זהב. צא להזיז שלא יוסף על שנים, שחם עשית ארבעה הרי הן לפני כאלהי זהב (ס:): לא תעשו לכם. לא תאמר הריני עושה כרוזים צנתי כנסיות וצנתי מדרשות כדרך שאני עושה צנית עולמים, לכך נאמר לא מעשו לכם (ס:): (כא) מזבח אדמה. מחובר באדמה, שלא יבנו על גבי עמודים או על גבי כיפיים [ק"א צסיס] (ונחם נח. מכילתא מס' דמחושט יא). דבר אחר, שהיה ממלא את חלל מזבח הנחשת אדמה בשעת חנייתן (מכילתא ס:): תעשה לי. שתהא תחלת עשייתו לשמי (מכילתא ס:): וזבחת עליו. אלל, כמו ועליו מטה מנשה (במדבר כ ב), או אינו אלל עליו ממש, תלמוד לומר הצטר והקדם על מזבח ה' ללהיך (דברים י ב), ואין שחיטה בראש המזבח (מכילתא ס:): את עולותיך ואת שלמיך. אשריב מזבח ומבקרך. את לאך ואת בקרך, פירוש לאת עולמיך ואת

(11) לבעבור נפות אתכם. לגדל אחכס צעולם, שילא לכס סס צאומות שהוא כצנודו נגלה עליכס (מכילתא מס' דמחושט ט): נפות. לשון הרמה וגדולה, כמו קרימו נס (ישעיה סב י), קריס נסי (סס מט כז), וכנס על הגזעה (סס ל י), שהוא זקוף יד: ובעבור תהיה יראתו. על ידי שראיתם אותו יראוי ומאוייס תדעו כי אין זולתו ומיראו מפניו: (יח) נגש אל הערפל. לפנים משלש מחילות, חשך, ענן, וערפל, שנאמר (דברים ד יא) וקהר צער צאש עד לב השמים חשך ענן וערפל (מכילתא מס' דמחושט ט). ערפל הוא ענ הענן, שאמר לו הנה אנכי צא חליך צעב הענן (לעיל יט ט): (יט) כה תאמר. כלשון הזה (מכילתא מס' דמחושט ט): אתם ראיתם. יש הפרש צין מה שאדם רואה למה שאחרים משיחין לו, שמה שאחרים משיחין לו פעמים שלבו חלוק מלהאמין (מכילתא ס:): בי מן השמים דברתי. וכמוז אחד אומר ויכלד ה' על הר סיני (לעיל יט ט). צא הכתוב השלישי והכריע ביניהם, מן השמים השמייעך את קלוי לסיקך ועל הארץ הקראך את אשו הגדולה (דברים ד לו), כנודו צשמים ואשו וגבורתו על הארץ. דבר אחר, הרצין שמים ושמי השמים והליען על ההר, וכן הוא אומר (שמואל ב

שפתי חכמים הקצר

כז. דקשה לרשי"י למה קראו 'מזבח אדמה', והלא היה של עצי שטים ומצופה נחשת (ראה להלן כו א-ב), לכן פירש מחובר באדמה (אמי"ש). כת. דוסיף מלת 'אשר' כדי שיהיה מאמר 'את צאנך ואת בקרך' פירוש למאמר 'את עולותיך ואת שלמיך', ופירוש מלת 'את' במקום 'מן', כאילו אמר 'זבחת את עולותיך ואת שלמיך מן צאנך ומן בקרך' (ראי"ם).

כד. ולכן נקרא בשם 'נס' שהוא זקוף ומורם, הכי נמי 'נסות' שיהיו מורמים (מנח"י). כה. ויחבר כ"ף ממלת 'אתי', כאילו אמר 'קאתי', כאותם שהם אתי, וכמוהו 'חטאת קסם מרי' (שמואל א' טו ג), כחטאת קסם מרי, וכן רבים (ראי"ם). כז. דקשה לרשי"י מהו 'אלהי כסף', וכי חס ושלום של שאר דברים מותר, אלא להזיז על הכרוזים (דבי"ט).

אונקלוס

בראשית טו לך לך נא

הרבה מאד: ב ויאמר אברם אדני יהוה
מה תתן לי ואנכי הולך עירי וכן משק
ביתי הוא דמשק אליעזר: ג ויאמר אברם הן
לי לא נתתה זרע והנה בן ביתי יורש אתי:
ד והנה דבר יהוה אליו לאמר לא יירשך זה
כי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך:
ה ויצא אתו החוצה ויאמר הבטנא
השמימה וספר הכוכבים אם תוכל לספר
אתם ויאמר לו פה יהיה זרעך: ו והאמן
ביהוה ויחשבה לו צדקה: ש ויאמר אליו
אני יהוה אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת
לרשתה: ח ויאמר אדני יהוה במה אדע כי אירשנה: ט ויאמר אליו

אגרך סגיי לתדא: ב ואמר אברם
יי אלהים מה תתן לי ואנא אזל
בלא ולד ובר פרנסא הדין די
בביתי הוא דמשקא אליעזר:
ג ואמר אברם הא לי לא יתבת
ולד והא בר ביתי ירת יתי: ד והא
פתגמא דיי עמה למימר לא
יירתנך דין אלקהן בר דתולד הוא
יירתנך: ה ואפק יתה לברא ואמר
אסתכי כען לשמיא ומני פוכביא
אם תכל לממני יתהון ואמר לה
קדין יהון בנך: ו והימן במימרא
דיי וחשבה לה לזכו: ז ואמר לה
אנא יי די אפקתך מאורא
דכשדאי למתן לך ית ארעא הדא
למירתה: ח ואמר יי אלהים במה
אדע ארי אירשתה: ט ואמר לה

רש"י

זולה ומשקה מתוכה רבו לאחרי: (א) הן לי לא נתתה
זרע. ומה תעלה כל אשר תתן לי: (ב) ויצא אותו
החוצה. לפי פשוטו, הוציאו מאלו לחון לראות הכוכבים.
ולפי מדרשו, אמר לו לא מאכטגנינום שלך, שראית בזמלות
שאינך עמיד להעמיד בן, אברם אין לו בן אבל אברם יש
לו בן, שרי לא תלד אבל שרה תלד. אני קורא לכס שם אחר
וישתנה המול. דבר אחר, הוציאו מחללו של עולם והגביהו
למעלה מן הכוכבים, וזהו לשון הבטנא, מלמעלה למטה: (ב"ר
מד ט): (ו) והאמין בה'. לא שאל לו אות על זאת, אבל על
ירשת הארץ שאל לו אות ואמר לו צמה אדע' (פסוק ט):
ויחשבה לו צדקה. הקדוש צרוך הוא' תשצה לאברם
לזכות ולצדקה על האמונה שהאמין בו. דבר אחר, צמה אדע,
לא שאל לו אות, אלא אמר לפניו הודיעני צמיזה זכות
ימקיימו צהי [בני], אמר לו הקדוש צרוך הוא צמזכות
הקרבנות (פעיית ט):

את המלכים, והיה דואג ואומר שמה קבלתי שכר על כל
נדקותי, לכן אמר לו המקום אל תירא אברם אנכי מנן לך מן
העונש, שלא תענש על כל אומן נפשות שהרגת, ומה שאתה
דואג על קבול שכרך, שכרך הנה מאד (ב"ר מד ד): (ג) הולך
עירי. מנחם בן סרוק פירשו לשון יורש, וחצר לו ער וענה
(מלבי"ם ב ט), עירי בלא יורש, כאשר תאמר ויכל פדוואתי תשרש
(איו לא ט) תעקר שרשיה, כך לשון עירי חסר צניס. ובלע"ז
דישאנפנטי"ש. ולי נראה, 'ער ועונה' מגזרת ולפי ער שרי
השירים ה ט), ועירי לשון חורבן, וכן ערו ערו (תהלים קלו ז), וכן
ערוט יסוד (פסוק ג י), וכן ערער תתערער (ירמיה נא נט), וכן
פי תרצה ערה (פעיית ב ט): ובן משק ביתי. כמרגומו, שכל
ציתי נוון על פיו, כמו ועל פיך ישק (להלן מא ט), אפטרופא
שלי. ואילו היה לי בן, היה בני ממונה על שלי. דמשק.
לפי המרגוס מדמשק היה. ולפי מדרש אגדה (ב"ר מד ט),
שרדף המלכים עד דמשק. ובתלמוד (יומא כח): דרשו נוטריון,

שפתי חכמים הקצר

מפני שלא אמר לו זאת דרך הבטחה, כי אם דרך ספור דברים בעלמא,
'אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים על מנת לתת לך את הארץ הזאת
לרשתה', על כן שאל ממנו על זה אות (מנח"י עפ"י רא"ם). ה. פירוש,
דמלת 'ויחשבה' שבה אל הקדוש ברוך הוא, ומלת 'לו' שבה אל אברם.
והוכחתו, דמלת 'צדקה' אינה נופלת אלא מהגדול לקטן (מנח"י עפ"י
רא"ם). ו. לפי פירוש זה אמר 'והאמין בה', לומר שהאמין בהבטחת
הבנים בלא מבוכה, אבל בירשת הארץ אף על פי שהיה מאמין שירשו
את הארץ עדיין היה ספק אצלו באיזה זכות תחייב בידם (מנח"י עפ"י
רא"ם).

א. דאם לא כן, מאי קא מהדר ליה להבורא ברוך הוא על 'שכרך'
הרבה מאוד' (רא"ם). ב. דישמעאל' שגולד לו בעוד שנקרא אברם
לא נחשב לו לבן, כי גולד מן המצורית וקרוי בנה, ואין יורש אותו (ראה
יבמות כג). (מנח"י, ראה רא"ם). ג. רצונו לומר 'הבטה' שנאמר פה,
היינו מלמעלה למטה. ואינו רוצה לומר שכל 'הבטה' היא מלמעלה
למטה, שהרי מצינו והביטו אחרי משה' (שמות לג ח), 'אל תביט אחריו'
(להלן ט י ט) (רא"ם). ד. רצונו לתרץ, וכי תעלה על דעתך שאברהם לא
האמין בהקדוש ברוך הוא ובנבואת עצמו, לזה אמר שלא שאל ממנו
אות על זה. ומה ששאל אות על ירושת הארץ, תירץ הרא"ם שהוא

נב

בראשית טו לך לך

אונקלוס

קחה לי עגלה משלשת ועז משלשת ואיל
משלש ותר וגוזל: ויקחלו את כל אלה
ויבחר אתם בתוך ביתן איש בבתו לקראת
רעהו ואת הצפר לא בחר: וירד העיט
על הפגרים וישב אתם אברם: ויהי
השמש לבוא ותרדמה נפלה על אברם
והנה אימה חשכה גדלה נפלת עליו:
ויאמר לאברם ידע תדע כי גר יהיה
זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אתם

קרב קדמי עגלין תלתא ועזין
תלת ודכרין תלתא ושפנינא ובר
יונה: וקרב קדמוהי ית כל אלין
ופלג יתהון בשוי ויהב פלגיא
פלג לקבל חברה וית עופא לא
פלג: וינחת עופא על פלגיא
ואתיב יתהון אברם: ויהות
שמשא למעל ושינתא נפלת על
אברם והא אימה קבל סגי נפלת
עלוהי: ויאמר לאברם מדע
תדע ארי דירין יהון בנה בארעא
דלא דילהון ויפלחון בהון
ויענון יתהון ארבע מאה שנין:

ארבע מאות שנה:

רש"י

אלא מתוך שהורגלו לתרגם איש נמרו והב פלגיא, נחמלך
להם חיצת 'פגליא' ל'פלגיא', ותרגמו הפגרים פלגיא. וכל
המתרגם כן טועה, לפי שאין להקיש צתרים לפגרים,
שצתרים תרגמו פלגיא, ופגרים תרגמו פלגיא לשון פיגול,
כמו פגול הוא (ויקרא יט ו) לשון פגור: וישב. לשון נשיבה
והפרכה, כמו יבצ רחם (תהלים קמו יט), רמו שיבא דוד בן ישי
לכלותם, ואין מניחים אותם מן השמים עד שיבא מלך
המשיח (כאה פקד דר"א פכ"ח): (יב) והנה אימה וגו'. רמו
לצרות וחסך של גליות (ב"ר מד ט): (יג) כי גר יהיה
זרעך. משנולד יצחק עד שיצאו ישראל ממצרים ארבע
מאות שנה. כיצד, יצחק בן ששים שנה כשנולד יעקב (להגן
כה טו), ויעקב כשירד למצרים אמר (להגן מז ט) ימי שני מגורי
שְׁלָשִׁים וּמֵאֵת שָׁנָה, הרי מאה ותשעים, וצמצרים היו מאתים
ועשר כמנין רד"ו, הרי ארבע מאות שנה. ואם תאמר,
צמצרים היו ארבע מאות, הרי קהת מיורדי מצרים היה,
לא וחשוב שנחמיו של קהת ושל עמרם, ושמונים של משה
שהיה כשיצאו ישראל ממצרים (שמות ז ו), אין אתה מוצא אלא
שלש מאות וחמשים, ואתה צריך להוסיף מהן כל השנים שחי
קהת אחר לידת עמרם ושחי עמרם אחר לידת משה (סדר
עולם כה פ"א): בארץ לא להם. לא נאמר 'בארץ מצרים'
אלא בארץ לא להם, ומשנולד יצחק ויגר אֲבָרָהם וגו' (להגן
כה לד), וביצחק גור אֲבָרָהם הוֹאֵת (להגן כו ג), ויעקב גר אֲבָרָהם
קם (תהלים קה כג), לגור אֲבָרָהם צִאֲנוּ (להגן מז ד) (כאה מגילה ט):

(ט) עגלה משולשת. שלשה עגלים רמו לשלשה פרים,
פר יום הכפורים ופר העלם דבר של צור ועגלה ערופה:
ועז משולשת. רמו לשעיר הנעשה צפניים ושעירי מוספין
של מועד ושעיר חטאת יחיד: ואיל משולש. אשם ודאי
ואשם תלוי וכבשה של חטאת יחיד: ותור וגוזל. תור
ובן יונה (ב"ר מד יד): (י) ויבחר אותם. חלק כל אחד
לשני חלקים. ואין המקרא יוצא מידי פשוטו, לפי שהיה
כורת עמו ברית לשמור הצטמתו להוריש לבניו את הארץ,
כדכתיב (פסוק יח) ציוס ההוא פרית ה' את אֲבָרָהם צִרִית לְאֵמֶר
וגו', ודרך כורתי ברית לחלק בהמה ולעבור בין צתריה,
כמו שנאמר (להגן) (וימיה לד יט) הַעֲבָרִים צִין צַתְרֵי הָעֵגֶל,
אף כאן (פסוק יח) תנור עֶשֶׂן וְלִפִּיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר צִין הַגֹּזְרִים,
הוא שלוחו של שכניה שהוא אש: ואת הצפור לא
בחר. לפי שהאומות נמשלו לפרים ואילים ושעירים,
שנאמר (תהלים כג יג) קִצְבוּנֵי פָרִים רָצִים וגו', ואומר (דניאל ח
ט) הָאֵיל אֲשֶׁר רָאִיתָ צֵעַל הַקְּרָנִים מְלִכֵי מְדֵי וּפְרָס, ואומר
(שם פסוק כג) וְהַצִּפִּיר הַשָּׁעִיר מֶלֶךְ יוֹן. וישראל נמשלו לבני
יונה שנאמר (שיר השירים ג ד) יֹנְתִי צִחְוֵי הַסֵּלַע. לפיכך בחר
הצבאומות, רמו שיהיו האומות כלים והולכים, ואת הצפור לא
בחר, רמו שיהיו ישראל קיימין לעולם (כאה פקד דר"א פכ"ח):
(יא) העיט. הוא עוף, על שם שהוא עט ושואף אל הנצלות
לטוש עלי אוכל, כמו ותעט אל השלל (שמואל א' טו יט): על
הפגרים. על הצתרים. [ס"א הפגרים מתרגמינן פלגיא,

שפתי חכמים הקצור

הצפור רמו לישראל כמו שפירש רש"י לעיל (פסוק י) (רי"ק). ט. ועוד,
כי צריך להוסיף גם ממה שחי קהת קודם ירידתו למצרים. ואם כן
מוכת, ד'ארבע מאות שנה' לא קאי על 'ועבדום וענו אותם' כי אם על
ג' יהיה זרעך', שגוריה זו התחילה משנולד יצחק (מנח"י עפ"י רא"ם).
י. ולכך כתיב 'בארץ לא להם', שהרי לא באו מיד למצרים אלא בסוף

ז. כתב הרא"ם, אף על פי שאינה באה לכפרת כל ישראל דומיא דפרים
ושעירים דלעיל, מכל מקום, מאחר שהיא באה על כל חוטא וחוטא
מישראל כפרת כל ישראל מקרי (מנח"י). ח. רצונו לומר, ד'פגור' בכל
מקום אינו נקרא אלא בעל חי שלם, וכאן מורה על צתרים. וכונתו
שלא ירד רק על הצתרים, אבל על הצפור שלא בחר לא ירד, שהרי

אונקלוס

בראשית טו לך לך

נג

יד וגם את־הגוי אשר יעבדו דן אנכי
 ואחרי־כן יצאו ברכש גדול: טו ואתה תבוא
 אל־אבתיך בשלום תקבר בשיבה טובה:
 טז ודור רביעי ישובו הנה פי לא־שלם עון
 האמרי עדהנה: יז ויהי השמש פאה
 ועלמה היה והנה תנור עשן ולפיד אש
 אשר עבר בין הגזרים האלה: יח ביום ההוא
 ברת יהוה את־אברם ברית לאמר לזרעך
 נתתי את־הארץ הזאת מנהר מצרים עד־
 הנהר הגדל נהר־פרת: יט את־הקניזי ואת־הקניזי ואת הקדמני:

יד ואף ית עמא דיפלחון בהון
 דאין אנא ובתר פן יפקון בקנינא
 סגי: טו ואת תתקנש לות אבהתך
 בשלם תתקבר בסיבו טבא:
 טז ודרא רביעאה יתובון הקא ארי
 לא שלים חובא דאמוראה עד
 פען: יז והות שמשא עלת וקבלא
 הנה והא תנור דתנן ובעור
 דאשא די עדא בין פלגיא
 האלין: יח ביומא ההוא גזר יי עם
 אברם קנס למימר לבנה יהבית
 ית ארעא הקא מנהרא דמצרים
 ועד נהרא רבא נהרא פרת: יט ית
 שלמאי וית קנזאי וית קדמונאי:

רש"י

ועלמה היה. קטף היום: והנה תנור עשן וגו'. רמז
 לו שיפלו המלכיות בגיהנם (פסוקי דר"א פכ"ט): באה. טעמו
 למעלה, לכן הוא מזוהר שצאה כבר. ואם היה טעמו למטה
 באל"ף, היה מזוהר כשהיא שוקעת, ואי אפשר לומר כן,
 שהרי כבר כחז (פסוק יט) ויהי השמש לנא, והעצרת תנור עשן
 לאחר מלאן היתה, נמצא שכבר שקעה. וזה חלוק צלל מוצה
 לשון נקבה שיסודה שמי אומיות כמו צא, קס, קב, כשהטעם
 למעלה לשון עבר הוא, כגון זה וכגון וקבל צאה (להלן כט ט),
 קמה ללמתי (להלן לו ז), הנה הצה יבמסך (רות א טו). וכשהטעם
 למטה, הוא לשון הווה, דבר שנעשה עכשו והולך, כמו צאה
 עם הצלל (להלן כט ו), צעקב היא צאה וצבקר היא הצה (אסתר
 ב ז): יח (ית) לזרעך נתתי. אמירתו של הקדוש צרוך הוא
 כאלו היא עשויה" (ב"ר מד כט): הנהר הגדול. לפי שהוא
 דבוק לארץ ישראל קוראהו גדול, אף על פי שהוא מאומר
 בארבעה נהרות היוצאים מעדן, שנאמר (לעיל ב ז) והנהר
 הקביעי הוא פרת, משל הדיוט, ענד מלך מלך, הדבק
 לשקור וישתחוו לך (שמואל א: ספרי דברים ו): את הקניזי.
 עשר אומות יש כאן, ולא נתן להם אלא שבעה גוים, והשלישה
 אדום ומואב ועמון והם קניזי ומדמוני עמידים להיות
 ירושה לעמדי, שנאמר (ישעיה יא ז) אדום ומואב משלום יקם

(יד) וגם את הגוי. וגם לרבות ארבע מלכיות, שאף הם
 פליס על ששעבדו את ישראל (ב"ר מד ט): דן אנכי. צעסר
 מכות" (ב"ר סס ט): ברכוש גדול. צממון גדול"י, כמו
 שנאמר (שמות יב לו) וינללו את מנצרים: (טו) ואתה תבוא.
 ולא תראה כל אלה"י: אף אבותיך. אציו עונד עבודה
 זרה והוא מצטרו שיצא אליו"י, ללמדך שעשה מרח משוצה
 (ב"ר ל ז): תקבר בשיבה טובה. צטרו שיעשה ישמעאל
 משוצה צימיו, ולא ילא עשו לתרבות רעה צימיו, ולפיכך מת
 חמש שנים קודם ומנו, וצו ציוס מנד עשו"י (בבא בתרא טו):
 (טז) ודור רביעי. לאחר שיגלו למצרים יהיו שם שלשה
 דורות, והרביעי ישובו לארץ האמת, לפי שבארץ כנען היה
 מדבר עמו וכתר צרות זו, כדכתיב (פסוק ו) לתת לך את הארץ
 הזאת לקרשפה. וכן היה, יעקב ירד למצרים, לא וחשוב
 דורותיו, יהודה, פרץ, חננון, וכלצ בן חננון מצאי הארץ
 היה"ט: כי לא שלם עון האבורי. להיות משתלם
 מארצו עד אומתו ומן, שאין הקדוש צרוך הוא נפרע מן
 האומה עד שמתמלא סאתה, שנאמר (ישעיה כו ט) צסאפסאה
 צשלקטה פריצנה (ראה פועה ט): (יז) ויהי השמש באה. כמו
 ויהי הם מריקים שקיהם (להלן מב לה), ויהי הם קצרים איש
 (מלכים ב' יג כב), כלומר יהי דבר זה" השמש באה. שקעה:

שפתי חכמים הקצר

אברהם, כמו שדרשו חז"ל (ב"ב טז) שבישל יעקב עדשים אדומות
 להברות את אביו שהיה אונן (קצו"ב). טז. אף שהוא דור חמישי מיעקב,
 שהרי יעקב מיורדי מצרים היה, אך בימי יעקב לא היה עדיין השעבוד,
 ורק בימי יהודה התחיל קצת השעבוד (ראה רש"י להלן מו כח). ויהיה יעבדום
 וענו אותם דבק עם ודור רביעי" (מנח"י עפ"י רא"ם). יז. דמדכתיב
 על השמש באה לשון נקבה, והוה ליה למימר גם כן ויהי השמש,
 ועל כן פירש רצונו לומר ויהי דבר זה שהוא ביאת השמש, והביא
 ראיות לזה (מנח"י עפ"י רא"ם). יח. ולע"ל (כ ז) אמר לזרעך אתן ולא

ימי יעקב (מנח"י). יא. לאפוקי דין' כמשמעו, כי לא מצינו שעמד
 עמהם בדין (מנח"י עפ"י רא"ם). יב. ורצונו לומר דהוא שם מושאל, כי
 שם זכוש' הונח על לשון קנין', שהוא מה שאדם רוכש בעמלו, ופה
 הוא מה שהשאלו ואינו קנינם (מנח"י עפ"י רא"ם). יג. רצונו לומר
 העברות והעינוי, אבל הגרות שהתחילה משנולד יצחק היתה גם כן בימי
 (מנח"י עפ"י רא"ם). יד. בניחותא, ולא בתמיה, מדלא אמר בתר הכי
 אלא למדך וכו'. מהרש"ל (מנח"י). טו. כדכתיב (להלן כה כט) ויבא עשו
 מן השדה והוא עיף ודרשו רז"ל (ב"ר סג יב) מרציחה, ואותו יום מת

תתיד

דברים כט נצבים

אונקלוס

לְמַלְחָמָה וְנַפְסִים: ז וְנָקַח אֶת־אֲרָצָם וְנִתְּנָה
 לְנַחֲלָה לְרֵאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֶׁבֶט הַמְּנַשִּׁי:
 ח וְשָׁמַרְתֶּם אֶת־דְּבָרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת
 וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם לְמַעַן תִּשְׁפִּילּוּ אֶת כָּל־אֲשֶׁר
 תַּעֲשׂוּן: פ פ פ

לְקַדְמוֹתֵנָא לְאַגְחָא קַרְבָּא
 וּמְחִינָנִין: ז וְנִסְבְּנָא יְת אַרְעֵהוּן
 וַיִּהְבְּנָה לְאַחְסָנָא לְשִׁבְטָא דְרֵאוּבֵן
 וְלְשִׁבְטָא דְגָד וְלַפְלָגוֹת שִׁבְטָא
 דְמְנַשֶּׁה: ח וְתִטְרוּן יְת פְתַגְמֵי
 קְיָמָא הַדִּין וְתַעֲבְדוּן יְתֵהוּן בְּדִיל
 דְתַצְלִחוּן יְת כָּל דִּי תַעֲבְדוּן:

קכ"ב פסוקים, לעבדינו סימן. ומפטירין קומי אורי, בישעיה פרק ס':

ט אַתֶּם נֹצְבִים הַיּוֹם בְּלַפְנֵי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם רֵאשִׁיכֶם שְׁבִטֵיכֶם וְקִנְיֵיכֶם

ט אַתּוּן קְיָמִין יוֹמָא דִּין בְּלַכּוּן
 קְדָם יי אֱלֹהֵיכּוּן רִישֵׁיכּוּן
 שְׁבִטֵיכּוּן סְבִיכּוּן וְסְרָכִיכּוּן כּל

רש"י

(ט) אַתֶּם נֹצְבִים [הַיּוֹם]. מלמד שכינס משה לפני הקדוש ברוך הוא ציוס מותו להכניס צנרית: רֵאשִׁיכֶם
 שְׁבִטֵיכֶם. ראשיכם לשבטים: וְקִנְיֵיכֶם וְשׁוֹטְרֵיכֶם.
 החשוב חשוב קודם, ואחר כך כל איש ישראל:

שפתי חכמים הקצר

ה. מִדְּכַתִּיב 'הַיּוֹם' מִשְׁמַע בְּיוֹם שְׁמַלְאוֹ שְׁנוֹת חַיָּיו, דּוּמִיא דִּבְנִין מֵאֵה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אֲנִכִּי הַיּוֹם' (להלן לא ב) שִׁדְרָשׁוֹ 'הַיּוֹם מֵלֵאָו יָמֵי וְשְׁנוֹתַי' (רש"י ספ) (רא"ם). ו. דִּאִין לּוֹמַר דְרֵאשִׁיכֶם' לַחֹדֶר וְשְׁבִטֵיכֶם' לַחֹדֶר, דָּאֵם כֵּן 'שְׁבִטֵיכֶם' כּוֹלֵל אֶת כּל יִשְׂרָאֵל, וְלִמָּה חֹזֵר וְכַתֵּב 'וְקִנְיֵיכֶם וְשׁוֹטְרֵיכֶם',

הרי גם הם בכלל 'שבטים'. לכן פירש 'ראשיכם לשבטים', כלומר ראשי שבטים, ויחסר פה הלמ"ד מן 'לשבטים' (רא"ם). ז. וְהִכִּי נָמִי 'שפכם נשיכם' דבחר הכי הוא בהדרגה, דקטנים חשיבי טפי מנשים, שסופם לבא לכלל חיוב מצוות (משכ"ל).

הפטרת כי תבוא

הפטרה לפרשת כי תבוא (ישעיה ס א-כב)

ס א קומי אורי פירא אורף וכבוד יהוה עליך ורח: ב פריהנה החשף יכסה-ארץ וערפל לאמים ועליך ורח יהוה וכבודו עליך וראה: ג והלכו גוים ומלכים לנגה זרחך: ד שאי-סביב עיניך וראי כלם נקבצו באו-לך בניך מרחוק יבאו ובגתיד על-צד תאמנה: ה אז תראי ונהרת ופחד ורחב לבבך פריהפך עליך המון זם חיל גוים יבאו לך: ו שפעת גמלים תכסף בכרי מדין ועיפה כלם משבא יבאו זהב ולבונה ישאו ותהלות יהוה יבשרו: ז כל-צאן קדר יקבצו לך אילי נביות ישראלונך יעלו על-רצון מזבחוי ובית תפארתי אפאר: ח מי-אלה פעב תעופינה וכיונים אל-ארבותיהם: ט פירלי איים יקוו ואניות תרשיש בראשנה להביא בניך מרחוק בספם וזהבם אתם לשם יהוה אלהיך ולקדוש ישראל פי פארך: י ובנו בני-נכר חמתיד ומלכיהם ישראלונך פי בקצפי הפיתיד וברצוני רחמתיך: יא ופתחו שעריך תמיד יומם ולילה לא יסגרו להביא אליך חיל גוים ומלכיהם נהגוים: יב פריהגוי והממלכה אשר לא-יעבדוך יאבדו והגוים חרב יחרבו: יג כבוד

הלכנון אליך יבוא ברוש תדהר ותאשור יחדו לפאר מקום מקדשי ומקום רגלי אכבד: יד והלכו אליך שחור בני מעניך והשתחוו על-כפות רגליך כל-מנאצריך וקראו לך עיר יהוה ציון קדוש ישראל: טו תחת היותך עזובה ושנואה ואין עובר ושמתיד לגאון עולם משוש דור ודור: טז וינקת חלב גוים ושד מלכים תינקי וידעת פי אני יהוה מושיעך וגאלך אביר יעקב: יז תחת הנחשת אביא זהב ותחת הפרזל אביא כסף ותחת העצים נחשת ותחת האבנים ברזל ושמתי פקדתך שלום ונגשך צדקה: יח לא-ישמע עוד חמם בארצך שד ושבר בגבולך וקראת ישועה חומתיך ושעריך תהלה: יט לא-יהיה-לך עוד השמש לאור יומם ולנגה הירח לא-יאיר לך והיה-לך יהוה לאור עולם ואלהיך לתפארתך: כ לא-יבוא עוד שמשך וירחך לא יאסף פי יהוה יהיה-לך לאור עולם ושלמו ימי אבליך: כא ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעו מפעי מעשה ידי להתפאר: כב הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום אני יהוה בעתה אחישנה: ס

אונקלוס

דברים כט נצבים תתנו

וְשִׁמְרִיכֶם כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל: טַפְּכֶם נְשִׁיכֶם

וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּקֶרֶב מִתְּנִיךָ מִחֹטֵב עֵצִיךָ עַד

שָׂאב מִימֶיךָ: יא לְעִבְרְךָ בְּבְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

וּבְאֵלֹתָיו אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ פָּרַת עִמָּךָ הַיּוֹם:

שני יב לְמַעַן הִקִּים־אֶתְךָ הַיּוֹם | לֹא לְעַם וְהוּא

יְהוָה־לְךָ לְאֱלֹהִים כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּךְ וְכַאֲשֶׁר

נִשְׁבַּע לְאַבְתָּיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב:

יג וְלֹא אֶתְכֶם לְבַדְכֶם אֲנֹכִי פָרַת אֶת־הַבְּרִית

הַזֹּאת וְאֶת־הָאֱלֹהִים הַזֹּאת: יד כִּי אֶת־אֲשֶׁר

יִשְׁנֶנּוּ פֹה עִמָּנִי עִמְדֵי הַיּוֹם לְפָנַי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ

וְאֵת אֲשֶׁר אֵינָנּוּ פֹה עִמָּנִי הַיּוֹם: שְׁלִישִׁי

טו כִּי־אַתֶּם יַדְעֶתֶם אֵת אֲשֶׁר־יִשְׁבְּנוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֵת אֲשֶׁר־עִבְרָנוּ

בְּקֶרֶב הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עִבְרָתֶם: טז וְתִרְאוּ אֶת־שְׁקֻצֵיהֶם וְאֵת גְּלִלְיָהֶם

רש"י

לקללות, לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שמים חוץ מארבעים ותשע שצמורת כהנים, הוריקו פניהם ולאמרו מי יוכל לעמוד באלו, החמיל משה לפייסם: אתם נצבים היום. הרצה הכעסות למקום ולא עשה אחס כלייה, והרי אחס קיימים לפניו: היום. כיום הזה שהוא קיים והוא מאפיל ומאיר, כך האיר לכם, וכך עתיד להאיר לכם, והקללות והיסורין מקיימין אחס ומליצין אחס לפניו, ואף הפרשה שלמעלה מזו פיוסין הס אפס קאיס את כל וגו' 23 (פסוק ב). דבר אחר אחס נצבים, לפי שהיו ישראל יוצאין מפרנס לפרנס, ממשה ליהושע, לפיכך עשה אותם מנצה כדי לזרזם, וכן עשה יהושע, וכן שמואל הקינזו וְאֶתְפִּטְטָה אֶתְכֶם (שמואל ב' יב ז), כשיצאו מידו ונכנסו לידו של שאל (מנח"א ב): (יד) ואת אשר איננו פה. ואף עס דורות העמידים להיות 24 (שבעות לו. מנח"א א): (טו-טז) כי אתם ידעתם וגו'. ותרואו את שקוציהם. לפי שראיתם האומות עובדי

(י) מהוטב עציך. מלמד שצאו כנעניים להחגייר צימי משה, כדרך שצאו גבעונים צימי יהושע, וזהו האמור בגבעונים ויעשו גם המה פעקמה (יהושע ט ד), ונתנס משה חוטבי ענים ושואבי מים (מנח"א ב): (יא) לעברך. להיומן עובר צבית, ולא יתכן לפרשו כמו להעצירך, אלא כמו לעשקס אתס (לעיל ד ז): לעברך בברית. דרך העברה, כך היו כורתי צביתות עושין מחילה מכאן ומחילה מכאן ועוברים צינים, כמו שנאמר (וימיה לז יא) העגל אשר נחתו לפנים ועברו בין גמרינו: (יב) למען הקים אותך היום לו לעם. כל כך הוא נכנס לטרות, למען קים אותך לפני לעם: והוא יהיה לך ראיה. לפי שדבר לך ושבע לאצותך שלא להחליף את זרעם צאומה אחרת, לכן הוא אומר אחס בשבעות הללו, שלא תקניטוהו אחר שהוא אינו יכול להציל מכס. עד כאן פירשתי לפי פשוטה של פרשה. ומרש אגדה (מנח"א ב), למה נסמכה פרשת אחס נצבים

שפתי חכמים הקצר

לפי שכבר נשבע לאבותיך שלא להחליף וכו', לכן הוא אומר אחס וכו' אחר שאי אפשר לו להבדיל מכס, וכמו שכתב בסמוך (רא"ם). יא. כי על ידי היסורין והקללות אתם נוהרין מלעבור על דברי תורה, ולכן אתם קיימים לעולם (קצ"מ). יב. בזה מוכיח שדיבר משה דברי פיוסים, שלא תקשה איך שייך לומר שדיבר פיוסים הרי כל הפרשה משמע תוכחה, וגם לעיל מיניה הכל תוכחה (מנח"א). יג. אבל אין לפרש זאת אשר איננו פה דקאי על אותם שהלכו למקום אחר ואינם בפנינו, דהא כבר

ח. שבאו אליו להשלים עמו, ולא קבלם, כי לא יכלו לרמותו לברות להם ברית כמו שרימו את יהושע, אבל עשאם מיד חוטבי עצים ושואבי מים (רא"ם). ט. דפירושו לעשות אותם, כלומר אתם מעצמכם ולא על ידי אחרים (מנח"א). י. פירושו, לא שהברית הוא בשביל להקים אותם לעם, שהרי לא היו עם על ידי הברית, כי הברית היה רק שישמרו מצוותיו. אלא שהפסוק בא ליתן טעם למה הוצרכו לברית הזו, ולא הניחם שיעשו כפי צונם, אם ירצו ויקבלו מצוותיו יהיו לו לעם, ואם לא ירצו ירחיקם ממנו,

רצד

שמות יט יתרו

אונקלוס

אֵלֶי: ה וְעַתָּה אִם-שָׁמְעוּ תִשְׁמְעוּ בְקִלִּי

וְשִׁמְרַתֶּם אֶת-בְּרִיתִי וְהֵייתֶם לִי סִגְלָה מִכָּל-

הָעַמִּים כִּי-לִי כָל-הָאָרֶץ: ו וְאַתֶּם תִּהְיוּ-לִי

מִמְלַכְת פְּהַנִּים וְגוֹי קְדוֹשׁ אֵלֶּה הַדְּבָרִים

אֲשֶׁר תְּדַבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: חֲמִישִׁי ז וַיָּבֹא

מֹשֶׁה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי הָעָם וַיִּשֶׁם לְפָנֵיהֶם אֶת

כָּל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּהוּ יְהוָה: ח וַיַּעֲנוּ

כָּל-הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ כֹּל אֲשֶׁר-דִּבֶּר יְהוָה

נַעֲשֶׂה וַיִּשָׁב מֹשֶׁה אֶת-דְּבָרֵי הָעָם אֶל-יְהוָה:

ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה הִנֵּה אֲנֹכִי בֹא אֵלֶיךָ

בְּעַב הָעֲנָן בְּעַבְיֹר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְרֵי עַמְּךָ

וְגַם-בְּךָ יֵאֱמִינוּ לְעוֹלָם וַיַּגֵּד מֹשֶׁה אֶת-דְּבָרֵי

כדעל גדפי נשרין וקרבות יתכון לפלחני: ה וכען אם קבלא תקבלון למימרי ותשרון ית קמי ותהון קדמי חביבין מפל עממיא ארי דילי כל ארעא: ואתון תהון קדמי מלכין כהנין ועם קדיש אלין פתגמיא די תמלל עם בני ישראל: ואתא משה וקרא לסבי עמא וסדר קדמיהון ית כל פתגמיא האלין דפקדה יי: ח ואתיבו כל עמא כחדא ואמרו כל די מלל יי נעבד ואתיב משה ית פתגמי עמא קדם יי: ט ואמר יי למשה הא אנא מתגלי לך בעבא דעננא בדיל דישמע עמא במללותי עמך ואף כף יהימנון לעלם וחווי משה ית פתגמי עמא קדם יי: ו ואמר יי למשה אזל לות עמא ותזמנון יומא דין ומחר ויתרוון לברשיהון: יא ויהון זמינין ליומא תליתאה ארי ביומא

הָעָם אֶל-יְהוָה: י וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵךְ אֶל-הָעָם וּקְדַשְׁתֶּם הַיּוֹם

וּמַחֲר וּכְבַסוּ שִׁמְלֹתֵיכֶם: יא וְהָיוּ נֹכְחִים לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי | בַּיּוֹם

רש"י

ממשה, שלא אמר הואיל ויודע מי ששלחני איני צריך להשיב (מכילתא מס' דמחוש' ב): (ט) בעב הענן. זמעה הענן, וזהו ערפל (מכילתא מס' דמחוש' ב): וגם כך. גם צנזאים הצאים אחרין (מכילתא ס:): ויגד משה וגו'. ציום המחרת^ט שהוא רביעי למחש: את דברי העם וגו'. משונה על דבר זה, שמעמי מהם שרונס לשמוע ממך^ט, אינו דומה השומע מפי השליח לשומע מפי המלך, ראונו לראות את מלכנו (מכילתא ס:): ויאמר ה' אל משה. אם כן שמוקיקין לדבר עמם, לך אל העם: וקדשתם. וזימנתם, שיכינו עלמם היום ומחר: (יא) והיו נכונים. מונדלים מאשה^ט (מכילתא מס' דמחוש' א): ליום השלישי. שהוא ששה בחדש, ונחמישי בנה משה את המזבח תחת ההר ושמים עשרה מצבה, כל הענין האמור בפרשת ואלה המשפטים (להלן כד ד), ואין מוקדם ומאוחר

(ה) ועתה. אם עתה^א תקבלו עליכם, יערצ לכם מאכן ואליך^ב, שכל התחלות קשות (מכילתא מס' דמחוש' ב): ושמרתם את בריתי. שאכרות עמכם על שמירת התורה^ב: סגולה. אולר חביב, כמו וסגלת מלכים (קבלת ב ט) כלי יקר ואזנים טובות שהמלכים גוונים אותם, כך אתם תהיו לי סגולה משאר אומות, ולא תאמרו אתם לדכס שלי ואין לי אחריים עמכם, ומה יש לי עוד שהא חזתכם ניכרת, כי לי כל הארץ והס צעיני ולפני לכלוס: (ו) ואתם תהיו לי ממלכת בדהנים. שריס, כמה דאת אמר וצני דוד פהניס קיז (שמואל ב' ט יט): אלה הדברים. לא פחות ולא יותר (מכילתא מס' דמחוש' ב): (ח) וישב משה את דברי העם וגו'. ציום המחרת שהוא יום שלישי, שהרי בהשכמה עלה (שבת פז). וכי צריך היה משה להשיב, אלא צא הכתוב ללמדך דרך ארץ

שפתי חכמים הקצר

הא 'עב' נמי ענן הוא, דכתיב (ישעיה יט א) 'זנהג ה' רוכב על עב קל', לכן פירש ש'עב' דהכא הוא לשון עובי הענן, וזהו ערפל שהוא עב יותר מענן (גוי"א, מנח"י). טו. שהרי כל עליותיו בהשכמה היו (רא"ם). טז. מתשובתו של הקדוש ברוך הוא אנו למדין שמשא אמר לו כך, שהרי השיב 'כי ביום השלישי ירד ה' וגו' (פסוק יא), על כרחך שהם ביקשו ממנו (מנח"י). יז. דילפינן גזירה שוה 'נכונים נכונים', דכתיב להלן (פסוק טו) 'היו נכונים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה', מה להלן

יא. דיוק רש"י ופירש כאילו כתב 'אם עתה תקבלו', כי כל 'אם' הוא נטאי, וכאן התנאי תלוי בזמן, ומשמע אם עתה תקבלו יערב לכם לעתיד (רא"ם). יב. והכי פירוש, 'ועתה אם שמוע' פירוש, אם תקבלו עתה עליכם עול המצוות, אף על פי שעתה הוא קשה בעיניכם, 'תשמעו' פירוש, מאכן ואילך תשמעו בקלות (רא"ם). יג. לא הברית שכבר כרתי על השבת ועל המילה, כי פשט הכתוב מורה על ברית התורה שעתיד לצוות בה, שזה עיקר הכוונה במקום הזה (רא"ם). יד. דקשה לרש"י

שכב

שמות כד משפטים

אונקלוס

זבחים שלמים ליהוה פרים: ו ויקח משה
 חצי הדם וישם באגנת וחצי הדם זרק
 על המזבח: ז ויקח ספר הברית ויקרא באזני
 העם ויאמרו כל אשר דבר יהוה נעשה
 ונשמע: ח ויקח משה את הדם ויזרק
 על העם ויאמר הנה דם הברית אשר כרת
 יהוה עמכם על כל הדברים האלה: ט ויעל
 משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני
 ישראל: י ויראו את אלהי ישראל ותחת
 רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים
 לטהר: יא ואל אצילי בני ישראל לא שלח
 ידו ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו: ס
 יב ויאמר יהוה אל משה עלה אלי ההרה

קדם יי תורין: ו ונסב משה
 פלגות דמא ושיי במזרקיא
 ופלגות דמא זרק על מדבחה:
 ז ונסב ספרא דקימא וקרא קדם
 עמא ואמרו כל די מלל יי נעבד
 ונקבל: ח ונסב משה ית דמא
 וזרק על מדבחה לכפרא על
 עמא ואמר הא דין דם קימא
 דגזר יי עמכון על כל פתגמיא
 האלין: ט וסלק משה ואהרן נדב
 ואביהוא ושבעין מסבי ישראל:
 י ויחזו ית זקן אלהא דישראל
 ותחות פרסי יקרה כעובד אבן
 טבא וכמחזי שמיא לכרירי:
 יא וירכרבי בני ישראל לא הוה
 נזקא ויחזו ית זקרא דיי ויהו
 חדן בקרפניהון דאתקבלו
 ברעוא פאלו אכלין ושחן (י"א)
 ושחן: יב ואמר יי למשה סק
 לקדמי לטורא והוי תפן ואפן
 לך ית לוחי אבנא ואוריחא

והיה שם ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי

רש"י

(1) ויקח משה חצי הדם. מני חלקות, מלאך בא ויחלקו
 (ויק"ד ו' ה') באגנות. שמי אגנות, אחד לחצי דם עולה ואחד
 לחצי דם שלמים להוות אותם על העם. ומכאן למדו רבותינו
 (כריתות טו) שנכסו אבותינו לזרית זמילה וטבילה והוא
 דמים, שאין הזאה בלא טבילה: (1) ספר הברית.
 מצרשית ועד מתן תורה ומצות שנלטו זמרה^ט (מסילתא מס'
 דמזרח א): (2) ויזרוק. ענין הזאה, ומרגמו וזרק על מדבחה
 לכפרה על עמא: (3) ויראו את אלהי ישראל. נסתכלו
 והצילו ונתחייבו מיתה, אלא שלא רצה הקדוש ברוך הוא
 לערצב שמחת המורה, והמתין לנדב ואביהוא עד יום תנוכת
 המשכן, ולוקנים עד ויהי העם פמתאניני וגו' ופצער פס
 אש ה' ופאלכל פקצה הפקצה (במדבר י"א ב) צקליניי שנמחנה
 (תנחומא י"ן דעלותך ט): כמעשה לבנת הספיר. היא הימה
 לפניו בשעת השעבוד לזכור זרמן של ישראל שהיו משועבדים

שפתי חכמים הקצר

י. כרתיב לעיל (פסוק ו) זרק על המזבח (מנח"י). ומה שכתוב על
 העם היונו בעבור העם ולא עליהם ממש (רא"ם). דהא אין שייך שיוזק
 חצי הדם על ששים ריבוא (רבי"ט). יא. רצונו לומר נסתכלו בלב, אבל
 לא ראייה ממש דהא כתיב (להלן ל"ג ט) 'כי לא יראני האדם והוי' (רבי"ט,
 וראה רא"ם). יב. שאז נכתבו הלוחות, אבל קודם מתן תורה לא יתכן
 לומר 'את הלוחות וגו' אשר כתבתי' (רא"ם). יג. ד'אשר כתבתי

שעב

שמות לג כי תשא

אונקלוס

אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־הַעֲגֹל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱהֲרֹן: ׀ ׀
 לֹג א וַיִּדְבַר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּךְ עִלָּה מִזֶּה
 אֶתְּה וְהָעָם אֲשֶׁר הָעֲלִית מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
 אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁפַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק
 וְלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזִרְעֶךָ אֲתַנְנֶנָּה: ׀ וַיִּשְׁלַחְתִּי
 לְפָנֶיךָ מִלְּאֹךְ וַגִּרְשָׁתִּי אֶת־הַכְּנַעֲנִי הָאֹמְרִי
 וְהַחֲתִי וְהַפְּרִזִי הַחַיִּי וְהַיְבוּסִי: ׀ אֶל־אֶרֶץ זִבְת
 חָלָב וְדִבְשׁ כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ כִּי עִם־
 קִשָּׁה־עֹרֶף אֶתְּה פֶן־אֶכְלֶךָ בַּדֶּרֶךְ: ׀ וַיִּשְׁמַע
 הָעָם אֶת־הַדְּבַר הַרַע הַזֶּה וַיִּתְאַבְּלוּ וְלֹא־
 שָׁתוּ אִישׁ עֵדָיו עֵדָיו: ׀ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
 מֹשֶׁה אָמַר אֶל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אַתֶּם עִם־קִשָּׁה־
 עֹרֶף רַגַע אֶחָד אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ וְכִלְיֹתֶיךָ וְעַתָּה
 הוֹרֵד עֵדֶיךָ מֵעֵלְיֶךָ וְאֲדַעַה מַה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ: ׀ וַיִּתְנַצְּלוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
 אֶת־עֵדִים מֵהָר חוֹרֵב: ׀ וּמֹשֶׁה יָקַח אֶת־הָאֹהֶל וּנְטָה־לּוֹ ׀ מַחוּץ

די אשמתעבדו לעגלא די עבד
 אהרן: א ומלל יי עם משה אזל
 סק מכא את ועמא דאסקתא
 מארעא דמצרים לארעא די
 קנמית לאברהם ליצחק וליעקב
 למימר לבנה אתננה: ב ואשלח
 קדמך מלאכה ואחרך ית פנענאי
 אמוראי וחרמאי ופרזאי חנאי
 ויבוסי: ג לארעא עבדא חלב
 ודבש ארי לא אסלק שכנתי
 מבינך ארי עם קשי קדל את
 דלמא אשיצנך בארעא: ד ושמע
 עמא ית פתגמא בישא קדין
 ואתאבלו ולא שויאו גבר תקון
 זינה עלוהי: ה ואמר יי למשה
 אמר לבני ישראל אתון עם קשי
 קדל שעה קדא אסלק שכנתי
 מבינך ואשיצנך וכען אעדי תקון
 זינך מנך גלי קדמי מה אעבד לך:
 ו ואעדיאו בני ישראל ית תקון
 זיניהון מטורא דחורב: ו ומשה
 נסב ית משכנא ופרסה לה מכרא

רש"י

מיתה זידי שמים לעדים זלא המראה: לג (א) לך עשה
 מזה. ארץ ישראל גבזה מכל הארצות (קיושין טז), לכן נאמר
 עלה. דבר אחר, כלפי שאמר לו בשעת הכעס (לעיל לב ו) לך
 קד, אמר לו בשעת רעון לך עלה (תמוזא ט): אתה והעם.
 כאן לא אמר 'ועמך': (ג) וגרשתי את הכנעני וגו'.
 שש אומות הן, והגרשתי עמך ופנה מפניהם מאליו (ויק"ר ח
 ו): (א) אל ארץ זבת חלב ודבש. אני אומר לך
 להעלותם: כי לא אעלה בקרבך. לכן אני אומר לך
 ושלמתי לפניך מלאך: כי עם קשה עורף אתה.
 וכששכינתי בקרבכם ואתם ממרים בי מרצה אני עליכם ועם:
 אכילך. לשון כליון: (ד) הדבר הרע. שאין השכינה שוכה

ומהלכת עמם: איש עדין. כמרים שניתנו להם בחורב
 כשאמרו נעשה ונשמע (שבת פט). (ה) רגע אחד אעלה
 בקרבך ובליתיך. אם אעלה בקרבך ואתם ממרים בי
 בקשיות ערפכם אזעוס עליכם רגע אחד שהוא שיעור ועמי,
 שנאמר (ישעיה טו ט) סבי כמעט רגע עד יעצר ועם (ראה ברכות
 א) ואלהה אחכם, לפיכך טוב לכם שאשלח מלאך: ועתה.
 פורענות זו מלקו מיד, שמורידו עדיכם מעליכם: ואדעה
 מה אעשה לך. נפקודת שאר העוין, אני יודע מה שגלגלי
 לעשות לך: (ו) את עדים מהר חורב. את העדי שהיה
 זידס מהר מורג: (ז) ומשה. מאומו עון והלאה: יקח את
 האהל. לשון הווה הוא, לוקח אהלו ונטוהו ממון

שפתי חכמים הקצר

מ. רצונו לומר, לאותם שעבדו את העגל בעדים, ואין יכולים
 להמתים בבית דין לפי שלא התרו בהם (רא"ם). הגם שאין צריכים
 לעדים כלפי שמיא, אמנם אם ימותו אותם שאין עדים על חטאם
 יאמרו ישראל שבמקרה מתו, לכן לא מתו במגפה רק החוטאים
 בפרהסיא (גריא). א. כמו שאמר לו בשעת זעמו (לעיל לב ו) 'כי שיחת
 עמך' (בא"י). ב. דקאי על הפסוק (א) 'לך עלה מזה וגו' אל ארץ
 זבת' וגו' (רא"ם). ג. דזה טעם אלעיל (פסוק ב) 'הנה מלאכי ילך

לפניך, מטעם כי לא אעלה וגו' (רא"ם). ד. מקודם דכתיב ולא
 שתו איש עדין עליו' (פסוק ד), לא הורידו אלא לפי שעה כדרך
 האבלים, אבל כאן אמר להם שיוורידו לעולם (מנח"י). ה. ולא קאי
 אהורדת עדיים, כי אין זה סיבה שידע מה לעשות להם (רא"ם).
 ו. לא שהסירו עדים בעוד שהיו בהר חורב, אלא פירושו 'שמהר
 חורב', וחסר שייך לפני 'מהר' (רא"ם). דאי כפשוטו היה לו לומר
 'בהר חורב' (נח"י).

אל אבימלך מלך פלשתים. לא נודע אם היה אבימלך אשר היה בימי אברהם, או שכל מלך פלשתים בעת ההיא יקרא בן, כי גם בימי דוד יקרא אבימלך. (א) ודעת אונקלוס שהיה בנו. וטעם אל אבימלך כי היה בדעתו לרדת מצרימה, והלך אל אבימלך (להלן בפסוק י"א) בעל ברית לאביו אולי ייטיב עמו בימי הבצורת ולא יצטרך לירד למצרים.

והנה אבימלך מפני בריתו של אברהם לא נגע בו ולא בביתו כלל, אבל אנשי המקום בקשו ממנו דרך שאלה לאשתו, והוא אמר אחותי היא, ואעפ"כ לא נגע בה המלך ולא איש מאנשיו, כי היו נזכרים בענין אברהם. ולכך אמר לו (להלן בפסוק י"ז) "כמעט שכב אחד העם" – יאמר אני לא נגעתי בה ונשמרתי ממנה, אבל קרוב היה שיכשל בה אחד מאנשי הארץ, והיית מביא עלינו אשם כאשר היה עלינו חטא בענין אביך.

(ב-ג) שכון בארץ אשר אומר אליך. אין טעם שיאמר בבת אחת שכון בארץ אשר אומר אליך גור בארץ הזאת. אבל פירושו: אל תרד מצרימה, ושכון כל ימך בארץ שאומר אליך בכל פעם ופעם, על פי ה' תסע ועל פי ה' תחנה, וגור עתה בארץ הזאת, ארץ פלשתים, כי לך ולזרעך אתן אותה, כדכתיב (ביהושע יג, ג) "חמשת סרני פלשתים לכנעני תחשב וגו'".

ויתכן שיהיה וירא אליו מוקדם, כי קודם צאתו ממקומו נאמר לו אל תרד מצרימה, שכון בארץ אשר אומר אליך בהיותך שם, וגור בארץ הזאת, בארץ כנען, אשר תכלול עמים רבים וארצות רבות, כי אני מצוך עתה שלא תצא ממנה לעולם, כי כל הארצות האל אתן לזרעך. והנה נסע ממקומו מפני הרעב ללכת בכל ארצות כנען לשכון באשר יאמר אליו, ובבואו בגרר אמר לו כאן תשב, ולא הוצרך לפרש, כי ידוע הוא שלא עבר על מצות השם. וכן "על אחד ההרים אשר אומר אליך", כאשר הזכרתי ולעיל כב, דו.

(ג) והקימותי את השבועה. אין צורך שיבטיח הקב"ה את יצחק שלא יעבור השבועה שנשבע לאביו, כי לא אדם הוא להנחם, ואברהם אין לו זרע אחר בעל ברית לאלהים, והשבועה איננה על תנאי. כי ביעקב הוצרך מפני עשו אחיו לומר שבו יתקיים הברית ובוזרעו לא בעשו. ונראה שזה המאמר והקימותי את השבועה יחשב [שבועה] ולכך יאמר תמיד בתורה "הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב" (בשמות לג, א), "אשר נשבעת להם בך" (שם לב, יג), כי לא מצאנו [שבועה] ליצחק בלתי זאת. ורצה הקב"ה להשבע לכל אחד מן האבות להודיע שראוי כל אחד

תכלת מרדכי

- (ב) ודעת אונקלוס. פסוק כ"ח. שם אם היא חו"ל.⁴
 (ג) בארץ הזאת פלשתים – לכנעני תחשב. ע"י (ד) להשבע לכל אחד מן האבות. ע"י וישלח ל"ה בכראשית רבה פרשה ס"ד ברד"ל אות א' ומהרז"ו י"ב.

כסף מזוקק

(א) ודעת אונקלוס שהיה בנו. כוונת רבינו למ"ש אונקלוס פ' כ"ח⁵, וכ"כ בספר הישר.

(4) דאיתא במדרש (סד, א): ויהי רעב בארץ – יודע ה' ימי תמימים – זה יצחק. ונחלתם לעולם תהיה וכו'. וז"ל מהרז"ו בתו"ד: וכאן דרש עוד על נחלתם בעוה"ז, שא"ל גור בארץ הזאת היינו בארץ פלשתים שהיא ג"כ מא"י, כמ"ש יהושע יג "זאת הארץ הנשאת כל גלילות הפלשתי", וכמש"ל פ"א סי' ב. (5) דנאמר שם: "ויאמרו ראו ראינו כי היה ה' עמך ונאמר תהי נא אלה בינותינו בינינו וכינך ונכרתה ברית עמך", ובתרגום פירש: ואמרו מחזא חזינא ארי הוה מימרא דה' בסעךך ואמרנא תתקיים כען מומתא דהוה בין אבהתנא ביננא וכינך ונגזר קים עמך".

לכרות עמו הברית, ושתהיה זכות כל אחד עומדת לפניו עם זרעם, כי אע"פ שהראשונה תספיק – תוספת זכות וכבוד הוא להם. ולכן אמר [בויקרא כו, מב] "וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור" – כי כולם בעלי ברית לאלהים.

ויתכן שהוסיף לו ליצחק בשבועה הזאת שיקיים בו בעצמו השבועה אשר נשבע לאברהם אביו, שיהיה הוא ברכה בעמים, כאשר אמר לאברהם אביו [לעיל כב, יח] "והתברכו בזרעך כל גויי הארץ", ויהיה פירוש הכתוב והקימותי בך את השבועה אשר נשבעתי לו לאברהם אביך, כי אתה תהיה ברכה בעמים. וכן אמר עוד ביעקב [להלן כה, יד] "ונברכו בך... ובזרעך".

ה"ה) וישמור משמרת. לשון רש"י: "בקולי" – כשניסיתי אותו. משמרת – גזירות להרחקה, כגון שניות לעריות ושבות לשבת. מצותי – מצות שאלו לא נכתבו דין הוא שיכתבו, כגון גזל ושפיכות דמים. חוקותי – דברים שיער הרע ואומות העולם משיבין עליהם, אכילת חזיר ולבישת שעטנז, שאין טעם בדבר אלא המלך גזר חקו על עבדיו. ותורותי – להביא תורה שבעל פה, הלכה למשה מסיני. ואם כן יהיה כל זה בנוי על דעת שהיה אברהם מקיים ומשמר את התורה עד שלא נתנה. וכן אמרו [בב"ר צה, ג] בפסוק "ויתן להם יוסף עגלות" [להלן מה, כא] שפירש ממנו בפרשת עגלה ערופה, שהיה עוסק בתורה כשם שהיו אבותיו, ועד עכשו לא נתנה תורה, והרי כתיב וישמור משמרת מצותי חקותי ותורותי, ושם אמרו ש"היה משמר" אפילו דקדוקי תורה והיה מלמד לבניו וכו'.

תכלת מרדכי

ה) בתרגום אונקלוס. ה"ף די קביל אברהם. עיין כ"ב ג', ועי' תשובות הרשב"א סי' צ"ד⁷ ומה ריש פרשת עקב ברמב"ן⁶.
ו) שהיה משמר אפילו דקדוקי תורה. עי' וירא מהרש"א בחידושי אגדות יומא כ"ח ב'⁹.

6) דברים ז, יב עה"פ שם: "והיה עקב תשמעון", וז"ל: וטעם עקב כמו בעבור, וכן עקב אשר שמע אברהם בקולי".
7) וז"ל בתו"ד: ולענין מה שאמרו כי קיים יעקב תרי"ג מצות ונרמז במלת "עם לכן גרתי", והוקשה לך היאך קיימם ועדיין לא נצטוו, ועוד שהרי יעקב נשא שתי אחיות. דע כי אמרו ז"ל קיים אברהם אפילו ערובי תחומין דכתיב "וישמור משמרת מצותי חקותי ותורותי", ואל תתמה כי כבר נתעוררת אתה לדעת כי אין בכל פרטי המצות מצוה שאינה רומזת אל עניני החכמה ושחייבה החכמה, להיות השפלים מצויים במעשים וברמיזות שירמזו אל החכמה, ונמצאת החכמה מחייבת את המעשה ואת המניעה, והמעשה והמניעה מודיעות מה שנרמז בהם מן החכמה, והאבות הגיעו ברוב חכמתם אל העקרין ההם, וכמו שאמרו חז"ל באברהם שתי כליותיו מביעות לו חכמה כשני מלמדים, וכן כל האבות עד שיהודה המקובל מאבותיו קיים מצות ייבום אע"פ שעדיין לא נצטוו עליה וצוה בה לבנו באותו הלשון בעצמו שצוה התורה, וזה מן הצד שאמרת. ועל אשר נשא יעקב שתי אחיות, דע שהתורה נכונה על שלושה עמודים האחד זמן והשני מקום והשלישי כלים, הזמן לא כל הימים אסורים במלאכה כשבת וכיו"ט, ולא כל [הימים] אסורים בחמץ כפסח ולא חייבין בסוכה ובלולב כחג. והמקום שלא בכל מקום חייבים בתרו"מ ואסורים בטבל כא"י ולא חייבים בקרבנות כביהמ"ק. והכלי לא בכ"ד יוצאים תמורת הלולב והאתרוג, ולא כ"ד מקריבים כבקר וצאן ותורים ובני יונה ולא ראוי להקריב ככהן. ואיני יכול לפרש יותר ומשכיל על דבר ימצא, עכ"ל. 8) שאלת ממני אודיעך כונת הרשב"א בתשו' סי' צד, וז"ל [הוכחו דבריו בהערה הקודמת, עיי"ש] וכו'. ואם כפי הנראה מפשט לשונו לפי שבאותו זמן עדיין לא נתנה תורה דבר זה לא היה צריך להסתירו. ותו דעדיין הקושיא במקומה עומדת שהרי האבות קיימו כל המצות וכ"ש ערוה החמורה הלכך צריך אני לדעת כונתו. תשובה: הנה אתה אוחז בעורפי להוציא מה שאין לי חפץ בו, ואעפ"כ כדי שלא להוציאך חלק ארמונו לך רמיזות עד שתבין דברי הרב, והוא ז"ל סתם אותם בסוף לשונו שאמר ולא ראוי להקריב ככהן. לא הכל ראויים לישא שתי אחיות כיעקב לפי שצורתו חקוקה בכיסא הכבוד, כי טעם העריות כדי שלא ישתמש בשרכיטו של מלך ונחלת יעקב נחלה בלי מצרים ומשתמש בשתי אחיות לאה ורחל. ואם ידעת למה זכתה לאה להיקבר במערת המכפלה ורחל בפרשת דרכים תבין סוד ב' אחיות ואחכ"ז הרמז ידעתי שתמצא תשובתו של הרב ז"ל, והוא ז"ל נתכוון להודיע לשואל סוד הענין אם הוא משכיל. אבל לפי הפשט נ"ל שאינה שאלה כלל שהרי העכו"ם אין להם אחוה כלל, ואפילו שכפרו בעכו"ם ונתגירו מותרות היו לו, דקיי"ל דמן התורה מותר האדם לישא ב' אחיות גיורות אפי' שהן אחיות מן האם, ורבנן גזרו שלא ישא שתי אחיות מן האם. ואפי' את"ל שהיה נזהר יעקב אפי' מזו הדברים שעתידין הדרות האחרונים לגזור עליהם. יודע היה יעקב שלא היו פירוש הרמב"ן על התורה <מכון ירושלים> - א) בראשית(/ משה בן נחמן) רמב"ן([עמוד 280] {726077})
הודפס מאתר אוצר החכמה

אונקלוס

דברים כט כי תבוא תתיג

לראתה והתמפרתם שם לאויבך לעבדים
 ולשפחות ואין קנה: ס אלה דברי הברית
 אשר צוה יהוה את משה לכת את בני
 ישראל בארץ מואב מלכד הברית אשר
 פרת אתם בחרב: פ שביעי כט א ויקרא משה
 אל כל ישראל ויאמר אלהם אתם ראיתם
 את כל אשר עשה יהוה לעיניכם בארץ
 מצרים לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו:
 ב המסות הגדלת אשר ראו עיניך האתת
 והמפתים הגדלים ההם: ג ולא נתן יהוה
 לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמע
 עד היום הזה: ד ואולך אתכם ארבעים
 שנה במדבר לא בלו שלמתיכם מעליכם
 ונעלך לא בלתה מעל רגלך: ה לחם לא אכלתם ויין ושכר לא
 שתיתם למען תדעו כי אני יהוה אלהיכם: מפטיר ו ותבאו
 אל המקום הזה ויצא סיחן מלך חשבון ועוג מלך הבשן לקראתנו

ותודבנון תמן לבעלי דבכיכון
 לעבדין ולאמהן ולית דקני:
 ס אלין פתגמי קנמא די פקד יי
 ית משה למגזר עם בני ישראל
 בארעא דמואב בר מקנמא די גזר
 עמהון בחורב: א וקרא משה לכל
 ישראל ואמר להון אתון חזיתון
 ית כל די עבד יי לעיניכון בארעא
 דמצרים לפרעה ולכל עבדוהי
 ולכל ארעה: ב נסין רברבין די
 חזאה עינך אתיא ומופתיא
 רברבא האנון: ג ולא יתב יי
 לכון לפא למדע ועינין למחזי
 ואדנין למשמע עד יומא הדין:
 ד ודברית יתכון ארבעין שנין
 במדברא לא בליאת פסותכון
 מנכון ומסנך לא עדו מעל רגלך:
 ה לחמא לא אכלתון וחמר חדת
 ועתיק לא שתיתון בדיל דתדעון
 ארי אנא יי אלהכון: ו ואתיתון
 לאתרא הדין ונפק סיחון מלפא
 דחשבון ועוג מלפא דמתנן

רש"י

את המורה ונתנה לנו, ומה אמה משליט את בני שבטך עליה,
 ויאמרו לנו יוס מחר, לא לכם נתנה, לנו נתנה, ושמת משה
 על הדבר, ועל זאת אמר להם היום הנה נקיים לעם וגו'
 (לעיל כ ט), 'היום הזה' הזמני שאתם דבקים וחפלים במקום:
 (1) ותבואו אל המקום הזה. עתה אתם רואים עלמכס
 בגדולה וכבודי, אל תבעטו במקום ואל ירוס לזככם, ושמרתם
 את דברי הנביא האמת. דבר אחר, ולא נתן ה' לכם לב לדעת,
 שאין אדם עומד על סוף דעתו של רבו וחכמת משנתו עד
 ארבעים שנה' (עבודה זרה ה:), ולפיכך לא הקפיד עליכם המקום
 עד היום הזה, אבל מכאן ואילך יקפיד ולפיכך ושמרתם את
 דברי הנביא האמת וגו':
 חסלת פרשת תבוא

והתמפרתם שם לאויבך. אתם מנקשים להיות
 נמכרים להם לעבדים ולשפחות: ואין קונה. כי יגזרו עליך
 קנה וכליון: והתמפרתם. בלע"ז אפוקוונקדי"ן ווי"ש.
 ולא יתכן לפרש והתמכרתם בלשון 'ונמכרתם' על ידי מוכרים
 אחרים, מפני שנאמר אחריו ואין קונה: (ס) **לברות את
 בני ישראל**. שיקבלו עליהם את המורה באלה ובשבעה:
מלכד הברית. קללות שנתורת כהנים שנאמרו בסיני:
 כט (ג) ולא נתן ה' לכם לב לדעת. להכיר את חסדי
 הקדוש ברוך הוא ולדקק בו: עד היום הזה. שמעת,
 שאותו היום שנתן משה ספר המורה לבני לוי, כמו שכתוב
 (להלן לא ט) ויתנה אל הפהנים בני לוי, באו כל ישראל לפני
 משה ואמרו לו, משה רבינו, אף אנו עמדנו בסיני וקבלנו

שפתי חכמים הקצר

באורך). ד. החיילוק בין הפירושים הוא, דלפירוש הראשון קאי ולא
 נתן ה' לכם לב לדעת' על חסדי המקום. ולפירוש השני, על הכרת
 חכמת רבו (רא"ם).
 חסלת פרשת תבוא

א. אין הכוונה על האותות ומופתים, דעליהם לא שייך לומר שלא היה
 לכם לב לדעת ועינים לראות (רא"ם). ב. פירוש, זהו אותו היום
 שאמר להם כאן 'עד היום הזה' (רא"ם). ג. ויתפרש 'אל המקום' אל
 המעלה הגדולה והגבוהה במקום, לשני הפירושים (רא"ם, עיי"ש

נדרים דף כז

שמות כד משפטים קנג

הוא פושע. כי שמי בקרבו: כי הוא נקרא בשמי, ושלוחי הוא, ואין בידו לסלוח מה שפושעים בי. ואם תאמר: אם כן מה יועיל לי כי אשמע לו? לכך נאמר (כב) אם שמוע תשמע בקולו, ועשית כל אשר אדבר: כי מה שהוא אומר, אני מדבר כי מפי הוא אומר, ולכך אם [ת]שמע לו הרי אתה שומע לי. (כה) את לחמך ואת מימך: שלא יזיק המאכל. והסירותי מחלה מקרבך: כמו "כין" אני ה' רופאך¹⁶, ומשום ר' עובדיא ז"ל שמעתי: "וברך את לחמך ואת מימך", שתהא ברכה ושפע מצויה בהם, "והסירותי מחלה מקרבך" שתהיה בריא בגופך, ותאכלנו יפה, כי מה יועיל רוב אוכל, אם תהיה חולה, לא תוכל לאכול, וזה ישר בעיני. (כו) לא תהיה משכלה ועקרה: אשה שמפלת, או שמתים בניה בחייה, נקראת: שכולה, כמו "למה אשכל גם שניכם יום אחר"¹⁷. וגם עקרה לא תהיה בארצך, כי כולם תלדנה. את מספר ימך אמלא: שתהיה זקן ומלא ימים, ולא תמות בלא עתך, כי הרשעים מתים בלא עתם, כדכתיב "ושנות רשעים תקצרנה"¹⁸. (לא) [ושתי את גבולך] מים סוף: אשר במזרח ארץ ישראל, ועד ים פלשתים: אשר במערב, ומדבר אשר בדרום, ועד הגהר: אשר בצפון.

כד (א) ואל משה אמר: קודם מתן תורה, עלה אל ה': כמו שנאמר בוישמע יתרו "ויקרא ה' למשה אל ראש ההר, ויעל משה"¹. (ב) ונגש משה לבדו: כמו שנאמר, שהזהירם הקב"ה שלא ליקרב להר², ואחר כך בא משה וסיפר להם.

(ד) ושתים עשרה מצבה: שתקן מקום מצבתן לכל שבט ושבט, כמו שנאמר "והגבלת את העם סביב"³, שהיו ג' שבטים במזרח, וג' במערב, וג' בצפון וג' בדרום. ויש לפרש: כי שתים עשרה אבנים הציב במזבח כמו שכתוב באליהו בהר הכרמל, דכתיב "ויקח אליהו שתים עשרה אבנים כמספר שבטי בני יעקב"⁴, ומה שלא כרת כאן בין בתרי בהמה כמו במקום אחר⁵, להראות להם: שאם לא יקיימו הברית יפרע מהם בדם, לכך כרת בדם. וכן הוא אומר "והבאתי עליכם חרב נוקמת נקם ברית"⁶, וכן מפרש בהגדה*, ולכך נאמר "נעשה ונשמע". נעשה: מה שמצוה עלינו, ונשמע: נקבל הברית, כמו "אם שמוע תשמעו"⁷, דמתרגמינן: אם קבלא תקבלון*.

(ה) וישלח את נערי בני ישראל: הבכורים⁸, זה היה בה' בסיון, כמו שאמרו רבותינו⁹, ויעלו עולות: מספקא להו בחגיגה אי אילו עולות קאי אפרים דבסוף הפסוק, אי עולות של כבשים היו¹⁰. ואע"ג דאיכא למאן דאמר דפשיטא ליה, מכל מקום לא ידענא היאך פשיטא, ונקד עולות באתנחתא. ולא [נוכל לומר] דהיינו אפרים דבסוף הפסוק, כדאמר ביומא לרב [חסדא] מספקא ליה, לאיסי [בן יהודה] פשיטא ליה¹¹, ונקדינן אתנחתא בעולות*, כי היכי דמצינו הכי והכי, דשמא האתנחתא מפסקת בין עולות לשלמים, אע"ג דתרויהו פרים, ושמא אף בין פרים לכבשים.

16 שם טו, כו. 17 כראשית כו, מה. 18 משלי י, כז.
1 שמות יט, כ. 2 שם פס' יב. 3 שם. 4 מלכ"א יח, לא. 5 בראשית טו, ט-י. 6 ויקרא כו, כה. 7 שמות יט, ה. 8 אונקלוס ורש"י. 9 שבת פח, א. 10 חגיגה ו, ב. 11 יומא נב, ב.

מפרש בהגדה. הכוונה אולי לכריתות ט, א. אם ונקדינן אתנחתא בעולות. לפסוק זה אין הכרע, ולא ברור אם כוונתו רק לפרים, או שהעולות הן כבשים.

כלין והן במקומן עומדין. והוא שאמר ירמיה ע"ה: דרך קשתו ויציבני כמטרא לחץ²⁸. וזהו שאמר משה בתוכחתו:

(ט) אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם ראשיכם שבטיכם וזקניכם ושוטריכם כל איש ישראל. נתקבצו עתה בכאן כל ישראל בברית השני כשם שנתקבצו בברית הראשון במעמד הר סיני, ומפני שבטלו הברית הראשון שבסיני באמרם: אלה אלהיך ישראל²⁹, לפיכך חזר כאן בארץ מואב לכרות עמהם ברית אחר וקבלוהו עליהם באלה ובשבועה, ומזה יאמר להם משה: אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם, כלומר המעמד הזה שאתם בברית הזאת, נצבים כלכם לפני הש"י³⁰ כמו שהיו אבותיכם בהר סיני בברית הראשון³⁰, הוא שתכנסו בברית הש"י ושתקבלו אותו עליכם באלה ובשבועה מה שלא נעשה בראשון. ויתכן לומר כי נכללו בפסוק זה שתי הבטחות: האחת, שיהיו ישראל קיימין ולא יתבטלו לעולם אבל יהיו דור אחרון ולעולם יעמדו, והשני, שיהיו זוכין לחיי העולם הבא בקיום התורה. והוצרך להבטיח כן מפני שישראל היו ראויין להאבד לכובד התוכחות שהזכיר למעלה שעברו עליהם, ועל כן אמר שיהיו נצבים היום בעולם הזה, כלשון: לעולם ה' דברך נצב בשמים³¹, ולא יאבדו מפני התוכחות הקשות אבל תהיינה להם מרוק עונות שבהן יזכו לחיי העולם הבא, והוא שאמר: לפני ה' אלהיכם, כלשון: וצדקה תהיה לנו לפני ה' אלהינו³², שהיא הבטחה³³ בשכר העולם הבא, וזהו לשון כלכם, כלשון רז"ל שאמרו³⁴: כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא. ובמדרש³⁵: אתם נצבים היום, מה היום הזה תחלתו מאפיל ואחר כך מאיר, כך אפלה שלכם עתידה להאיר, שנאמר: והיה לך ה' לאור עולם ואלהיך לתפארתך³⁶. ראשיכם שבטיכם. כלומר ראשיכם שהם ראשי שבטיכם*. והזכיר החשובים תחלה, ואחר כך הגברים: כל איש ישראל, ואחר כך הטף בזכרים, ואחר כך הגשים ואחר כך הגרים³⁷. כל איש ישראל. דקדקו רז"ל³⁸ מכאן שכל ישראל נתפסין בעון איש אחד, וראיה לזה: עכשיו שמעל בחרם, ואמר הקב"ה ליהושע: חטא ישראל³⁹, וכל ישראל נתפסו בעונו, וזהו לשון כל איש ישראל, כלומר כל ישראל נתפסים בעון איש אחד, וזהו שאמר: וכשלו איש באחיו⁴⁰, ודרשו רז"ל⁴¹: בעון אחיו, ללמדך שכל ישראל ערבין זה בזה. ואם בפורענות* מצינו שהרבים נתפסים בעון היחיד, כל שכן שהרבים נושעים בזכות היחיד. וכן אמר אליפז לאיוב: ימלט אי נקי⁴², כלומר נקי אחד ימלט כל האי*, ואם האמת אתך שאתה נקי וצדיק ונמלט כל העיר בבור כפיד, וכן דרשו רז"ל⁴³: בשביל צדיק אחד העולם עומד, שנאמר: וצדיק יסוד עולם⁴⁴, שהרי מדה טובה מרובה על מדת פורענות⁴⁵.

(יא) לעברך בברית ה' אלהיך ובאלתו. העברה זו היא הכנסה בברית, כי לא אמר לעברך על ברית' אבל אמר, בברית', וזה יורה שהכוונה להכנס בברית הש"י כמו שעובר בין הבתרים לקיים הברית, לא לעבור על הברית, ומזה תרגם אונקלוס: לאעלותך בקיימא.

28 איכה ג, יב. 29 שמות לב, ה. 30 כביאור הרמב"ן ריש פרשת נצבים (עמ' תעו).
31 תהלים קיט, פט. 32 לעיל ג, כה: וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלקינו. 33 כביאור שם בדברי רבינו, ע"ש. 34 סנהדרין צ, א. 35 תנחומא נצבים א, והובא ברש"י. 36 ישעיה ס, יט. 37 כפירוש ראב"ע. 38 תנחומא נצבים ב.
39 יהושע ג, יא. 40 ויקרא כו, לו. 41 סנהדרין כו, ב. 42 איוב כב, ה. 43 יומא לח, ב.
44 משלי י, כה. 45 סוטה יא, א.

(ט) שהם ראשי שבטיכם. כי לא יתכן להיות פירושו ראשיכם של שבטיכם, כי לא תבא צורת הגנסמך בכנוי הגוף, או בה"א הידיעה. לכן מפרש (והוא כפירוש הראב"ע) שטעמו ראשיכם שהם ראשי שבטיכם, וחסרה מלת "ראשי". (איוב כב, ל).
רבינו בחיי על התורה <מוה"ק> ג) במדבר, דברים / בחיי בן אשר אבן חלאוה {עמוד 427} (726077)

אונקלוס

דברים כז כי תבוא

תתג

וסבי ישראל ית עמא למימר טרו
 ית כל תפקדתא די אנא מפקד
 יתכון יומא דין: ב ויהי ביומא די
 תעברון ית ירדנא לארעא די
 אלהך יתב לך ותקים לך אבנין
 רבבין ותסוד יתהון בסידא:
 ג ותכתב עליהון ית כל פתגמי
 אורייתא הדא במעברך בדיל די
 תעל לארעא די אלהך יתב לך
 ארע עבדא חלב ודבש כמא די
 מלל יי אלהא דאכהתך לך:
 ד ויהי במעברכון ית ירדנא
 תקימון ית אבניא האלין די אנא
 מפקד יתכון יומא דין בטורא
 דעיבל ותסוד יתהון בסידא:
 ה ותבני תמן מדבחא קדם יי
 אלהך מדבח אבנין לא תרים
 עליהון ברזלא: ו אבנין שלמין
 תבני ית מדבחא די אלהך ותסק
 עלוהי עלון קדם יי אלהך:
 ז ותכס נכסת קדשין ותיכל תמן
 ותחדי קדם יי אלהך: ח ותכתב
 על אבניא ית כל פתגמי אורייתא
 הדא פרש יאות: ט ומלל משה
 וכהניא לואי לכל ישראל למימר
 אצית ושמע ישראל יומא הדין
 הוייתא לעם קדם יי אלהך:

אתהעם לאמר שמר אתכלמצוה אשר
 אנכי מצוה אתכם היום: ב והיה ביום אשר
 תעברו אתהירדן אלהארץ אשריהוה
 אלהיך נתן לך והקמת לך אבנים גדלות
 ושדת אתם בשיד: ג וכתבת עליהן את
 כלדברי התורה הזאת בעברך למען אשר
 תבא אלהארץ אשריהוה אלהיך נתן לך
 ארץ זבת חלב ודבש כאשר דבר יהוה
 אלהיאתיך לך: ד והיה בעברכם את
 הירדן תקימו אתהאבנים האלה אשר אנכי
 מצוה אתכם היום בהר עיבל ושדת אותם
 בשיד: ה ובנית שם מזבח ליהוה אלהיך
 מזבח אבנים לאתניף עליהם ברזל:
 ו אבנים שלמות תבנה אתמזבח יהוה
 אלהיך והעלית עליו עולת ליהוה אלהיך:
 ז וזבחת שלמים ואכלת שם ושמת לפני
 יהוה אלהיך: ח וכתבת עלהאבנים אתכלדברי התורה הזאת

**באר היטב: ט וידבר משה והכהנים הלויים אלכלישראל לאמר
 הסבת | ושמע ישראל הוה נהיית לעם ליהוה אלהיך:**

רשי

וכנגדן זהר עיבל, כדאיתא במסכת סוטה (ל:): (ח) באר
 היטב. ששעיס לשון (פוסה ל:): (ט) הסבת. כמרגומו:
 היום הזה נהיית לעם. כלל יוס יהוה צעניך כאלו היום
 באת עמו בצרית^ה (בבבס סג: מנומל א):

כז (א) שמור את כל המצוה. לשון הוה, גלדנ"ט
 זלע"ז: (ב) והקמות לך. צירוף, ואחר כך מולאו משם
 אחרות ותצנו מהן מזבח זהר עיבל. מנלאת אתה אומר,
 שלשה מיני אבנים היו, שמים עשרה צירוף, וכנגדן בגלגל,

שפתי חכמים הקצר

מונה, האחד שהקים משה בעבר הירדן, השני שהקים יהושע בירדן,
 והשלישי בגלגל, והם אותם אבנים, שלאחר שהקימום בהר עיבל, פרקו
 ובנאום שוב בגלגל. יש לתרץ, דרשי חשיב רק המצוות שיעשו בבואם
 לארץ, ולא מה שהקים משה. וחשיב האבנים דהר עיבל ודגלגל לשנים,
 משום דמפרש כמה הקמות היו, ולא כמה אבנים (גרי"א). ד. כדי שייבנו
 כל אומה ולשון (אמי"ש). דאם לא כן, למה כתבה התורה 'היטב' (גרי"א).
 ה. בן משמע לשון של 'היום הזה', וכמו שדרשו כזה בכמה מקומות

(מנח"י, רשי חגיגה ג). א. אבל לא מלשון ציווי, דאם כן 'שמור המצוה'
 שהוא לשון ציווי, ואם כן היה ה'שין' בשו"א, כמנהג הציווי בכל מקום
 (רא"ם). ויתפרש הכתוב כן, למען תהיה 'שמור את כל המצוה אשר
 אנכי מצוה אתכם היום', ולא תמוש מלבך תמיד, 'והיה ביום אשר תעברו
 וגו' והקמות לך' וגו', כי על ידי זה תהיה המצוה שמור לך תמיד. ב. בן
 מוכח מהכתובים ביהושע (ג-ו) המובאים במסכת סוטה (לה), אבל
 מהכתובים אשר לפנינו בתורה לא מוכח מידי (רא"ם). ג. ואף דשם